

0. Úvod

V naší diplomové práci se budeme zabývat přídavným jménem ve funkci jmenného přísudku v ruském odborném stylu. Jako materiál pro zkoumání dané problematiky nám posloužilo pět set excerpčních lístků s větami vybranými z ruské odborné literatury různých vědních oborů, ve kterých se vyskytovalo přídavné jméno ve větné funkci jmenného přísudku. Cílem naší diplomové práce bude zjistit, v jakých případech se ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu užívají složené tvary přídavných jmen v nominativu nebo instrumentálu a kdy se užívají tvary jmenné.

Naše diplomová práce se dělí na dvě základní části, na část teoretickou a část praktickou. Část teoretická je rozdělena na další dvě kapitoly, na kapitolu s názvem Morfologická charakteristika přídavného jména a na kapitolu s názvem Syntaktická charakteristika přídavného jména. V kapitole zabývající se morfologickou charakteristikou přídavného jména se soustředíme na vymezení přídavného jména jako slovního druhu a jeho klasifikaci, což jsou pro nás základní informace. Dále se v této kapitole zaměříme na složené a jmenné tvary přídavných jmen, které mají nezastupitelné místo ve jmenném přísudku. V kapitole věnující se syntaktické charakteristice přídavného jména se budeme snažit podat celkovou charakteristiku přídavného jména z hlediska tří funkcí, které může ve větě plnit, a podrobněji se budeme zabývat přísponovou částí jmenného přísudku a také sponou a jejím vyjádřením v ruštině.

Praktická část je stejně jako část teoretická rozdělena na dvě základní části. Na méně rozsáhlou část, ve které se budeme zabývat různými vyjádřeními spony v našem excerpčním materiálu společně s užitím složeného a jmenného tvaru přídavného jména ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu. Podle těchto kritérií excerpční materiál také

rozdělíme a na konci kapitoly vyvodíme závěry. Ve druhé, pro praxi důležitější, části budeme analyzovat excerpční materiál z hlediska užití jmenných nebo složených tvarů a užití tvaru nominativu nebo instrumentálu u složených tvarů přídavných jmen, která plní funkci jmenného přísudku v ruském odborném stylu. K upřesnění sledovaných jevů nám pomohou i konzultace s rodilými ruskými mluvčími. Poznatky získané během rozhovoru s našimi informátory taktéž zahrneme do druhé kapitoly praktické části naší diplomové práce. Své poznatky ze zkoumání dané problematiky spolu s přihlédnutím k názorům našich rodilých ruských informátorů shrneme v závěru práce.

I. Teoretická část

1. Morfologická charakteristika přídavných jmen

1.1. Přídavná jména jako slovní druh

Přídavná jména se řadí mezi plnovýznamové slovní druhy. Jejich hlavní funkcí je označování vlastností, neprocesuálního příznaku (kvality a vlastnosti) osob, zvířat a věcí vyjádřených podstatným jménem, přičemž tento příznak má vyšší míru abstrakce než nositel tohoto příznaku. Přídavná jména mohou svými tvary vyjadřovat rod, číslo a pád. Tyto jeho gramatické kategorie se shodují se stejnými gramatickými kategoriemi podstatného jména, se kterým se přídavné jméno shoduje a ke kterému se vztahuje. Tvary přídavného jména se mohou také stupňovat a užít pro vytvoření jeho jmenné (krátké) formy. (А. В. Исаченко, 1954)

1.1.1. Sémantická klasifikace přídavných jmen

Podle významu se rozlišují tyto skupiny přídavných jmen:

jakostní (качественные), například: *умный человек, молодая женщина*. Tato adjektiva podle А. В. Исаченка (1954) označují jakost daného předmětu nebo jeho vlastnost, která může být různé intenzity a může být hodnocena. Patří k nim označení obecných charakteristik, vlastností, stavů a kvality předmětů. Na rozdíl od ostatních přídavných jmen se jakostní přídavná jména mohou stupňovat (*чистый – более чистый, чище – самый чистый, чистейший*), mají jmenné tvary (*стар, болен*), mohou být spojována s příponami vyjadřujícími subjektivní

hodnocení (*чистенький, грязноватый*), mají schopnost pojít se se slovy *очень, весьма, совсем, чуть* (*очень чистый, чуть теплый*) a zdvojené se mohou užít jako prostředek vyjádření expresivity (*сладкий-сладкий, ve významu очень сладкий*).

Jakostní adjektiva se rozdělují ještě na další dvě skupiny, a to na:

1. vlastní jakostní (*собственно-качественные*) – vyjadřují absolutní, neměnný, příznak daného předmětu, např. fyzické nedostatky nebo barvy (*хромой, белый*)
2. jakostně hodnotící (*качественно-оценочные*) – označují relativní, nestálou, neboli proměnnou vlastnost předmětu, která vzniká při hodnocení (*толстый, хороший*)

vztažná (*относительные*) – označují vztah jednoho předmětu k předmětu druhému, od něhož je utvořeno dané přídavné jméno, které vyjadřuje neměnný příznak (*железный мост, зимний день*). Mohou označovat materiály, lůžtu, místo výskytu, určení předmětu atd.

přivlastňovací (*притяжательные*) – tato skupina se rozděluje ještě na dvě následující podskupiny:

1. vlastní přivlastňovací (*собственно-притяжательные*) adjektiva – vyjadřují individuální příslušnost (*мамин платок*)
2. vztahová přivlastňovací (*относительно-притяжательные*) adjektiva – vyjadřují příznak, který je vlastní celé skupině osob nebo živých tvorů, tedy příslušnost druhovou (*коровье молоко*)

1.2. Složený a jmenný tvar přídavného jména

Všechna přídavná jména, vyjma několika tvarů přivlastňovacích přídavných jmen, která se skloňují podle vzoru *мамин*, mohou tvořit složený tvar. Tento složený tvar svými koncovkami vyjadřuje, ve shodě

s podstatným jménem, ke kterému dané přídavné jméno náleží, gramatické kategorie rodu, čísla a pádu.

Kromě toho přídavná jména jakostní mohou tvořit tak zvané jmenné tvary, které mohou vyjadřovat jen gramatické kategorie rodu a čísla. Kategorie pádu se u těchto adjektiv vyjádřit nedá.

Složené tvary mohou ve větě plnit tři syntaktické funkce, za prvé je to funkce shodného přívlastku (*Мы читали интересную книгу.*), za druhé funkce jmenného přísudku (*Он здоровый человек.*). Funkce shodného přívlastku je však mnohem častější, a z toho důvodu se někdy také složené tvary přídavných jmen nazývají přívlastkové nebo atributivní. A konečně za třetí je to funkce doplňku (*Мать вернулась усталая.*).

V souvislosti se syntaktickou funkcí jmenných tvarů přídavných jmen jakostních můžeme mluvit o dvou funkcích, které mají ve větě. V první řadě je to funkce jmenného přísudku, nejrozšířenější a nejdůležitější funkce jmenných tvarů jakostních adjektiv. Proto jsou někdy jmenné tvary přídavných jmen jakostních nazývány tvary přísudkovými nebo také predikativními. V druhé řadě je to funkce doplňku, stejně jako u tvarů složených. Tato funkce se u jmenných tvarů přídavných jmen oproti češtině vyskytuje v ruštině ojediněle – buď s sebou ve větě nese příznak zastaralosti, nebo se užívá v různých frazémeh (*Она бежала чуть жива.*) (PMR I, 1961). Syntaktickými funkcemi přídavného jména se budeme zabývat podrobněji v další části naší diplomové práce.

Jmenné tvary přídavných jmen jakostních se tvoří od tvarů složených, a to tím způsobem, že se u složeného tvaru nominativu mužského rodu odstraní koncovka a vzniklý slovní základ adjektiva je pak roven jmennému tvaru daného přídavného jména v mužském rodě, například: *могучий – могуч, хороший – хорош.*

Pro vytvoření rodu ženského u jmenných tvarů přídavných jmen se k slovnímu základu vzniklému odtržením koncovky nominativu maskulina

složeného tvaru adjektiva přimkne koncovka -а/-я, vzniknou tím potom například takovéto tvary: *могуч – могуча, хорош – хороша*.

Jmenný tvar jakostního přídavného jména středního rodu se vytvoří připojením koncovky -о/-е k již zmíněnému jmennému tvaru singuláru maskulina, například: *могуч – могуче, хорош – хорошо*.

Tvary množného čísla se vytvoří přidáním koncovky -ы/-и ke jmennému tvaru singuláru maskulina. Tyto koncovky se užívají pro rod mužský, ženský i střední. Například: *хорош – хороши, нов – новы*.

Vkladné samohlásky

V souvislosti s tvořením jmenných tvarů přídavných jmen jakostních je důležité zmínit se o tak zvaných vkladných samohláskách (беглые гласные), které se přiřazují ke slovnímu základu daného slova. Tyto vkladné samohlásky, někdy nazývané i pohybné nebo pohyblivé samohlásky, se vyskytují jen při tvoření tvarů mužského rodu jednotného čísla (v ženském a středním rodě tyto vkladné samohlásky mizí), a to tam, kde je slovní základ ukončen souhláskovou skupinou.

Jak je uvedeno v knize Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким (1954), pro vytvoření jmenných tvarů přídavných jmen jakostních mužského rodu jednotného čísla se v ruštině užívají vkladné samohlásky **-о-**, **-е-**, **-ě-**, **-и-** v těchto případech:

Vkladné **-о-** se zpravidla klade po tvrdé souhlásce (kromě ж) před -к: *редкий – редок, низкий – низок, липкий – липок, гладкий – гладок*.

Vkladné **-е-** se vkládá po měkké souhlásce a po sykavce před -к a dále ještě před sufixem -н-: *тяжкий – тяжек, больной – болен, бедный – беден, холодный – холоден, интересный – интересен*.

Vkladné **-ě-** se užívá jen u několika málo přídavných jmen jakostních, například: *умный – умён, хитрый – хитёр, сильный – силён, недурной – недурён*.

Vkladná samohláska **-и-** se užívá jen v jednom případě tvoření jmenných tvarů, a to u přídavného jména *достойный*, jehož jmenný tvar je *достоин*.

Přestože u některých přídavných jmen jakostních slovní základ končí na souhláskovou skupinu, tak při tvoření jmenných tvarů mužského rodu jednotného čísla se vkladné samohlásky vůbec neobjevují. Tato výjimka se týká především těchto přídavných jmen jakostních:

Přídavná jména jakostní, jejichž slovní základ končí na souhlásku **р** nebo **л**: *быстрый* – *быстр*, *круглый* – *кругл*. Výjimkou z výjimky je pak v tomto případě několik málo adjektiv, jako například: *острый* – *остёр*, *тёплый* – *тёпел*.

Dále jsou to přídavná jména jakostní odvozená příponou **-енный** se slovním základem, který je zpravidla ukončen souhláskovými skupinami **-знь**, **-ств-**. Například: *болезненный* – *болезнен*, *многочисленный* – *многочислен*.

Poslední skupinou jsou přídavná jména slovesná zakončená na **-нный** (причастия страдательного залога прошедшего времени). Například: *возвышенный* – *возвышен*, *неожиданный* – *неожидан*. (А. В. Исаченко, 1954)

Několik málo přídavných jmen jakostních tvoří jen jmenné tvary, které se užívají ve jmenném přísudku. Tyto jmenné tvary mají specifikovaný význam a v mnoha případech jsou jejich složené tvary významově odlišné od tvarů jmenných. Jedná se především o jmenné tvary přídavných jmen jakostních: **намерен**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Мы намерены участвовать в этом соревновании.*); **готов**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Ты готов это сделать?*); **способен**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Вы способны написать деловое письмо.*); **жив**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Его бабушка еще жива.*); **похож**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Моя комната похожа на жилище деревенского знахаря.*); **слышен**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Слышны детские голоса.*); **рад**, **-а**, **-о**, **-ы** (*Я рад, что вы приехали.*) (А. В. Исаченко, 1954)

I když se v ruštině oproti češtině jmenné tvary tvoří opravdu častěji, ne všechna přídavná jména jakostní tyto jmenné tvary mohou vytvořit. Mezi taková přídavná jména podle A. V. Isačenka (1954) patří například skupina adjektiv s měkkým slovním základem nebo adjektiva, při jejichž tvoření se užívají předpony **-пре** a **-раз**, které mají zesilující charakter, například: *премилый, развесёлый*.

Jmenné tvary přídavných jmen se od tvarů složených neliší jen svojí morfologickou stavbou, ale i svým významem. Tak například podle názoru A. A. Šachmatova (1941) vyjadřují jmenné tvary, oproti složeným, hlavně krátkodobost nebo dočasnost daného příznaku, srovnání se nabízí ve větách typu: *Мать больна. X Мать больная*. M. N. Kožinová (1972) však ve své monografii tomuto názoru odporuje a říká, že jmenné tvary vyjadřují nejen příznak krátkodobosti nebo dočasnosti, jak tvrdí A. A. Šachmatov, ale mají také význam příznaku stálého, přičemž svá tvrzení má podložená zkoumáním složených a jmenných tvarů v ruském odborném a administrativním stylu. M. N. Kožinová (1972) ve své knize dále uvádí, že krátkodobý, neboli dočasný příznak by se dal také charakterizovat jako konkrétní a naopak příznak dlouhodobý jako abstraktní. Zatímco abstraktnost, nebo také stálost příznaku, se objevuje právě v odborném stylu (*Углерод углекислоты инертен.*), pro umělecký styl je spíše typická konkrétnost příznaku jmenných tvarů přídavných jmen (*Нос и глаза были черны от пыли.*).

Mimo hlavní rozdíl krátkodobosti/dlouhodobosti příznaku u složených a jmenných tvarů existují i další rozdíly mezi těmito dvěma tvary přídavného jména, které se projevují v různých případech. Podle N. Ju. Švedovové a V. V. Lopatina (1989) je to u přídavných jmen, která ve jmenném tvaru vyžadují zpřesnění dané situace (*благодарный человек X человек благодарен кому-нибудь* nebo *благодарен за что-нибудь*), dále v případech, kdy se jmenné tvary svým významem neshodují se

složenými tvary stejného přídavného jména (*видный специалист X дом виден издаലെка*), nebo v případě, kdy složený tvar přídavného jména v souvislosti s označováním fyzických charakteristik daného předmětu vyjadřuje stav normální a jmenný tvar naopak nadměrný stupeň příznaku (*платье мало X Этот шкаф мал для всех моих книг.*).

V souvislosti s rozlišením složených a jmenných tvarů podle stylové příslušnosti předkládáme názory M. N. Kožinové (1972), která ve své monografii na základě příkladů z ruské odborné, administrativní, publicistické i umělecké literatury uvedla, že ve všech stylech převažují tvary složené nad tvary jmennými, což je také mimo jiné způsobeno tím, že ne od všech přídavných jmen lze utvořit jmenný tvar. Největší podíl jmenných tvarů můžeme pozorovat v odborném stylu a jiných knižních stylech s výjimkou stylu uměleckého. Naopak složené tvary přídavných jmen jsou charakterističtější pro neutrální, hovorový nebo běžně mluvený styl a pro styl umělecký.

Dále je v knize *Краткая русская грамматика* (1989) vyjádřen názor, že v současné ruštině je stálá tendence k omezenému užívání vět, ve kterých je užito jmenného tvaru přídavných jmen. Pokud má současný ruský hovořící člověk při běžné komunikaci možnost výběru mezi užitím jmenného, nebo složeného tvaru přídavného jména, dá se předpokládat, že dá téměř vždy přednost tvaru složenému před tvarem jmenným.

My se pokusíme zjistit v praktické části této diplomové práce, zda tato pravidla platí i pro náš, byť omezený excerpční materiál.

2. Syntaktická charakteristika přídavných jmen

2.1. Přídavné jméno ve funkci shodného přívlastku

Ať už podstatné jméno plní ve větné struktuře jakoukoliv funkci, může být rozvíjeno a blíže určováno dalším členem větné struktury, který ve větě plní funkci přívlastku (определение), atributu. Podle H. Flídrové (2004) se rozlišuje přívlastek shodný, neshodný a bez shody (s nevyjádřenou shodou). Přívlastek shodný (согласованное определение) se svými gramatickými kategoriemi, tedy gramatickým rodem, číslem a pádem, shoduje s řídícím podstatným jménem, které rozvíjí (*тетина машина*). Přívlastek neshodný (несогласованное определение) bývá ve větě vyjádřen podstatným jménem ve tvaru některého z nepřímých pádů buď s předložkou, nebo bez ní, například: *стакан вина, конец разговору, езда по полю, пальто на вате*. Třetím typem přívlastku je v ruštině přívlastek bez shody, neboli s nevyjádřenou shodou (без согласования, с невыраженным согласованием), který může být ve větě vyjádřen nesklonným přídavným nebo podstatným jménem (*платье хаки, город Баку*), nesklonnými zájmeny přivlastňovacími *ее, его, их*, příslovcem (*яйцо вкрутую, движение вперед*) a v neposlední řadě také infinitivem, který následuje po podstatném jménu s modálním významem (*желание уехать, умение привлекать*).

Přívlastek shodný je ve větě vyjádřen syntaktickým adjektivem, které zahrnuje přídavné jméno (*новый дом*), některé druhy zájmen (*твоя сестра*), číslovku (*пятый парень*) nebo přídavné jméno slovesné (*припевающий себе человек*). Přívlastek shodný lze vyjádřit i podstatným jménem, například: *город Прага, река Волга*. Takovéto substantivní přívlastky se v lingvistické terminologii chápou také jako přístavek.

Je-li ve větě tento rozvíjející větný člen vyjádřen přídavným jménem, stojí nejčastěji před svým řídicím podstatným jménem, v tak zvané antepozici. Avšak v některých případech, především se to týká sféry uměleckého nebo odborného stylu, se může objevit i za svým řídicím podstatným jménem, tedy v postpozici (*имя числительное, зная народное*). (PMR II, 1960)

V naprosté většině případů se přídavné jméno v pozici shodného přívlastku objevuje ve složeném tvaru a jen velmi zřídka se může objevit také ve jmenném tvaru, ale jen pokud se jedná o ustálená slovní spojení (*среди бела дня, по белу свету*) nebo o oblast lidové poezie či starší podoby spisovného jazyka (Краткая русская грамматика, 1989). Jmenný tvar přídavného jména je typický spíše pro větnou pozici jmenného přísudku, o kterém budeme hovořit v následující kapitole.

2.2. Přídavné jméno ve funkci jmenného přísudku

Přísudek (сказуемое) je hlavní a základní člen větné struktury. Svým významem vyjadřuje děj, stav, vlastnost nebo okolnosti, jejichž činitelem nebo nositelem je podmět (подлежащее). (PMR II, 1960)

Na rozdíl od ruské tradice vyjádřené v Ruské akademické mluvnici (1952), kde se rozlišují dva základní typy přísudku, se v české rusistické tradici zosobněné jmény lingvistů Zimka, Bauera, Mrázka, Žaži, Kubíka, kterou se nadále budeme v naší diplomové práci řídit, rozlišují tři typy přísudku. Za prvé je to přísudek slovesný (глагольное сказуемое), který může být jednak shodný (согласованное) a jednak neshodný (несогласованное). Shodný přísudek slovesný se dělí ještě na jednoduchý (простое глагольное сказуемое), opisný (осложненное глагольное сказуемое) a složený (сложное глагольное сказуемое). Za druhé je to přísudek jmenný (именное сказуемое) se sponou (со связкой) nebo beze spony, tedy s tak zvanou nulovou sponou (с невыраженной связкой,

с нулевой связкой), v závislosti na tom, zda je v dané větné konstrukci spona u jmenné části přísudku realizována nebo ne. A konečně třetím typem přísudku je podle klasifikace R. Zimka přísudek kombinovaný (комбинированное сказуемое). (H. Flídrová, 2004)

My se v naší diplomové práci budeme zabývat přísudkem jmenným, a zvláště pak přísudkem jmenným, ve kterém je jmenná část realizována přídavným jménem, ať už ve jmenném nebo složeném tvaru.

Ve jmenném přísudku se, na rozdíl od přísudku slovesného, příznak, který patří k subjektu, neboli podmětu, vyjadřuje jménem. Z toho důvodu, že jméno nemá tu vlastnost, aby mohlo vyjadřovat predikativní kategorie, jako jsou osoba, čas a slovesný způsob, se ke jmenné části přísudku staví spona, sponové nebo polosponové sloveso, které tyto kategorie vyjadřují. Jmenný přísudek se tak skládá ze dvou na sobě závislých částí, a to ze spony, která může být i nulová, a z přísponové části (присвязочная часть) vyjádřené jménem a některými dalšími slovními druhy. (R. Zimek, 1963)

Jak už bylo zmíněno dříve, přísudek jmenný se rozděluje na dva typy:

Přísudek jmenný s nulovou sponou. Jedná se o základní typ jmenného přísudku. I když je v tomto typu jmenného přísudku spona nevyjádřena, přesto zde plní funkci jakéhosi zvláštního nulového výrazového prostředku, který ve svém nulovém tvaru nese význam gramatické kategorie oznamovacího způsobu a přítomného času (*Вы счастливы.*). Nutno podotknout, že ve srovnání s češtinou je tento typ jmenného přísudku v ruštině velmi rozšířený. Někdy se u tohoto typu přísudku při zřetelnějším rozdělení části přísudkové od části podmětové, v případě že je jmenný přísudek vyjádřený nominativem podstatného jména, užívá slov это a вот, například: *Учиться – это наш долг.* V Příruční mluvnici ruštiny pro Čechy II (1960) jsou tato slova ve shodě

s názory ruské tradice nazývána sponovými částicemi. My se však přikláníme k názoru R. Zimka (1963), že se u slova это jedná o paralelní deiktický podmět. Jedná se o věty typu *Народ – это большая сила*, kde někteří jazykovědci považují slovo это za sponu, protože se zdá, jakoby bylo toto slovo už součástí přísudkové části věty, ale pomyslná dělicí čára mezi částí podmětovou a přísudkovou prochází až za slovem это, za nímž stojí nulová spona. Jasným důkazem této teorie je situace, kdy za slovo это dosadíme sponu быть ve tvaru minulého času, například *Петербург – это была столица России*. Kdyby slovo это bylo sponou, pak by se podle výkladu R. Zimka (1963) spojení это была muselo chápat jako dvě spony nebo jako verbalizovaná neslovesná spona это.

Пřísudek jmenný se sponou nebo se sponovými a polosponovými slovesy. Oproti předchozímu typu má tento jmenný přísudek vyjádřenou sponu быть, která vyjadřuje všechny predikativní kategorie, ovšem kromě oznamovacího způsobu přítomného času (*Она была знаменитым врачом.*). Spona a její prisponový výraz tvoří jeden složený větný člen, ne dva různorodé větné členy, který je přitom nerozvíjený dalším větným členem. Kromě spony быть se ve funkci spony užívají i sponová a polosponová slovesa (являться, казаться, становиться, стать a jiná), o tom však později.

2.2.1. Vyjádření prisponové části v ruštině

Prisponová část přísudku jmenného může být v ruštině vyjádřena podle R. Zimka (1974) následujícími způsoby: podstatným jménem, přídavným jménem, přídavným jménem slovesným, zájmenem, číslovkou, příslovcem vyjadřujícím stav, citoslovcem a frazeologismem ve spojení se sponou. Jmennými částmi tvořenými podstatným a přídavným jménem se budeme dále zabývat podrobněji, u ostatních způsobů vyjádření jmenné části uvedeme jen příklady.

U jmenné části vyjádřené podstatným jménem tvar nominativu nebo instrumentálu závisí především na podobě spony. Jestliže je v dané větě spona nulová, tedy nevyjádřená, podstatné jméno přijímá formu nominativu, například: *Я – учитель*. Jiný případ nastává, když je spona ve tvaru budoucího času, rozkazovacího nebo podmiňovacího způsobu nebo když ve funkci spony stojí sponová nebo polosponová slovesa. Tehdy je podstatné jméno v instrumentálu, například: *Ты будешь нашим инструктором. То, что прежде представлялось страшным, оказалось простым и естественным.* (příklady podle PMR II, 1960). Pokud je však spona v minulém čase, může být jmenná část jak ve tvaru nominativu, tak i ve tvaru instrumentálu, a to za těchto podmínek: nominativ vyjadřuje už hotový příznak, nějakou klasifikaci nebo zařazení daného podmětu do kategorie. Naopak instrumentál označuje takový příznak u podmětu, který podmět získává nebo získal a který se může také nějakým způsobem projevat (*Ломоносов был великий человек.* – to znamená, že Lomonosov patří do kategorie velkých lidí *Х Ломоносов был великим человеком.* – znamená, že se Lomonosov projevil jako veliký člověk). (PMR II, 1960)

Jednoduché tvary druhého stupně přídavných jmen se ve funkci jmenného přísudku objevují daleko častěji než tvary složené a jsou také navíc stylisticky neutrální. Naopak tvary složené se objevují ve výrazně menší míře a mají knižní charakter. Jednoduchý tvar druhého stupně se užívá především v těch případech, kdy je míra dané vlastnosti v textu zesílena slovy jako *гораздо*, *значительно*, *вдвое* (*Но Лиза на вкус Анны была гораздо привлекательнее.*). Při užívání složeného tvaru druhého stupně je zapotřebí brát zřetel i na podobu spony, protože ta je důležitým činitelem při rozhodování se pro nominativ nebo instrumentál. Jestliže je spona nulová nebo vyjádřená nebo je užito sponového slovesa *бывать*, pak se opisný tvar druhého stupně přídavného jména objevuje nejčastěji v podobě jmenného tvaru (*более суров, менее известен*), a sponové

sloveso *являться* se s jednoduchými tvary nespojuje nikdy. Užije-li se polosponového slovesa *стать*, je stejnou měrou zastoupen tvar jednoduchý stejně jako tvar složený, který je v instrumentále, ale při užití polosponového slovesa *становиться* a všech ostatních je pro složený tvar druhého stupně přídavných jmen obvyklejší užití instrumentálu (*становиться более удивительным*). (PMR II, 1960)

U třetího stupně přídavných jmen je situace poněkud jiná. Jednoduché tvary se užívají jen ve velmi omezené míře (především v elativním významu a projevu citově zabarvenějším), zato tvary složené a zvláště pak tvary opisné se užívají hojně. Složený tvar utvořený pomocí slova *самый* má část, která je tvořena přídavným jménem vždy ve složeném tvaru, ať už v nominativu nebo instrumentálu, například: *Задача была самая простая. Самым значительным является храм Каляса*. Avšak nejčastějšími tvary superlativu užívaného ve jmenném přísudku jsou tvary opisné, tvořené pomocí slov *всех*, *всего* (*милее всех*, *дороже всего*). Tento opisný typ třetího stupně přídavných jmen je možný ve všech případech, s výjimkou užití sponového slovesa *являться*, a jestliže se přídavného jména užije v přeneseném smyslu (*Это было страшнее всего*). Složený tvar tvořený pomocným příslovcem *наиболее* se naopak velmi často pojí se sponovým slovesem *являться* a vzhledem k tomu, že má tento tvar knižní charakter, užívá se ho nejčastěji v textech odborného a někdy také publicistického stylu (*Такая форма опыта наиболее удобна для первоначального ознакомления с этим явлением*). (PMR II, 1960.)

Dalšími možnostmi vyjádření jmenné části jsou:

1. přídavné jméno slovesné, například: *Этот народ непобедим*.
2. zájmeno, například: *Каков он сегодня*.
3. číslovka, například: *Вы первые*.
4. příslovce vyjadřující stav, například: *Дверь была настежь*.
5. citoslovce, například: *Ведь предмет просто фу-фу*.

6. frazeologismem ve spojení se sponou, například: *Володя был хоть куда.*

(Příklady: H. Flídrová, 2004 a R. Zimek, 1974)

2.2.1.1. Užití složeného nebo jmenného tvaru přídavného jména v přísponové části

Co se týká užití složených a jmenných tvarů v přísudku, tak mnohem častěji se užívají tvary jmenné, někdy také nazývané přísudkové neboli predikativní. Složené tvary už nejsou v přísudku tak časté, ale rozhodně v textu nepůsobí nijak ojediněle. Podle N. Ju. Švedovové a V. V. Lopatina (1989) jsou typické spíše pro užití ve funkci shodného přívlastku, ale v posledních několika desetiletích se projevuje tendence k většímu prosazování složeného tvaru na úkor tvaru jmenného, všude tam, kde je to jen trochu možné, hlavně pokud se jedná o hovorovou nebo běžně mluvenou vrstvu jazyka. Naopak v jazykové vrstvě námi zkoumané, tedy v ruském odborném stylu, který v porovnání s hovorovým a běžně mluveným stylem méně podléhá aktuálním změnám v jazyce, se jmenné tvary užívají stále ve velkém počtu.

Podle Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II (1960) přísudkem vyjádřeným pomocí jmenného tvaru se podmětu přisuzuje výrazný stav, který probíhá v určitém časovém období, naproti tomu přísudek vyjádřený složeným tvarem přídavného jména označuje existenci podmětu, který má určitou přisuzovanou vlastnost v daném časovém úseku. Jmenný tvar se užívá především v těchto případech: (a) vlastnost podmětu se zdůrazňuje jako jeho znak základní, často ve větách vyslovujících obecná, nesporná tvrzení (*Девушка была молвидна, умна, энергична, увлекалась спортом.*); (b) vlastnost podmětu – ve smyslu jeho stavu – má značný stupeň a je tím případně na překážku – jde o přídavná jména jako *молод,*

велик, мал, длинен, короток, широк, узок, тесен (jmenný tvar je zde všude závazný) (*Он еще молод.*); (c) u přísudku je rozvíjející člen ukazující stupeň stavové vlastnosti (*Я так счастлив!*); (d) u přísudku je rozvíjející člen, který naznačuje jak, vzhledem k čemu nebo komu platí daná vlastnost jako aktuální stav (*Этот человек был мне всегда дорог.*); (e) zdůrazňuje se časová podmíněnost přisuzovaného stavu (*И я был страшен в этот миг.*). (PMR II, 1960, s. 228)

V ruském odborném stylu, který je předmětem zkoumání této diplomové práce, se v přísponové části jmenného přísudku podle N. M. Lariochinové (1979), která se podrobně zabývá ruským odborným stylem, užívají jmenné tvary přídavných jmen především s významem podobnosti/rozdílnosti, shody/neshody (*аналогичный, сходный, равный*) nebo označují fyzické a chemické vlastnosti (*пластичный, чувствительный, эластичный*), rozměry (*большой, малый*), směr nebo vzájemnou polohu (*горизонтальный, вертикальный, параллельный*), možnost/nemožnost uskutečnění děje (*допустимый, познаваемый, предсказуемый*). Naopak složené tvary přídavných jmen se v ruském odborném stylu užívají převážně v popisech rostlinných a živočišných organismů (*Кожа птиц очень тонкая, сухая, лишена кожных желез.*) a v těch případech, kdy od daného přídavného jména nelze utvořit jmenný tvar (*Спектр собственных значений энергии в данном случае сплошной.*).

Jak je uvedeno v Příruční mluvnici ruštiny pro Čechy II (1960), na užití jmenného nebo složeného tvaru má vliv i spona. Jestliže je spona nevyjádřená, tedy nulová, užívá se častěji tvar jmenný, který svojí sémantikou sponu částečně nahrazuje. Je-li ve jmenném přísudku spona быть vyjádřena, oba tvary, jak jmenný, tak i složený, se užívají rovnocenně. Jak už bylo zmíněno, v současné hovorové a běžně mluvené ruštině už převládá tvar složený. Při užití polosponových a specializovaných sponových sloves se častěji užívá tvaru složeného, a to v instrumentálu.

Jmenný tvar se užívá ve větě také tam, kde je subjektem slovo это, что, все (*Это приятно. Все ясно.*), a kde přídavné jméno stojí před podmětem, například: *Велики наши задачи*, anebo pokud u jmenných tvarů dochází k sémantickým posunům oproti tvarům složeným (*Он был жив.* – Byl živý X *Он был живой.* – Byl neposedný.). (H. Flídrová, 2004)

2.2.1.2. Užití nominativu nebo instrumentálu složeného tvaru přídavného jména v přísponové části

Jak vyplývá ze samotné morfologické charakteristiky přídavných jmen, tato kapitola se bude vztahovat jen ke složeným tvarům přídavných jmen, protože jmenné tvary, jak už bylo zmíněno výše, svým tvarem nevyjadřují gramatickou kategorii pádu. Ve dvojici těchto pádových tvarů je instrumentál členem silnějším a příznakovým, zatímco nominativ je členem slabým a nepříznakovým.

Výběr jednoho z těchto dvou pádů závisí na mnoha faktorech. Tyto faktory jsou z našeho hlediska velmi přehledně uvedeny ve stati R. Zimka *Функционально-структурное описание присвязочных элементов* (1974). Hlavním faktorem je vztah mluvčího k dané skutečnosti týkající se příznaku vyjádřeného přísponovou částí. Stejně jako je tomu u výběru nominativu nebo instrumentálu podstatného jména ve funkci jmenného přísudku, u přídavného jména platí stejné pravidlo, že nominativ označuje příznak hotový, vlastní podmětu, zatímco instrumentál vyjadřuje příznak získaný, aktuálně stanovený subjektem nebo projevovaný v daném případě. Dalšími faktory ovlivňujícími výběr tvaru nominativu nebo instrumentálu je sémantika predikativního přídavného jména a typ spony. Podle názoru R. Mrázka (1961) je rozhodujícím faktorem při výběru nominativu nebo instrumentálu právě podoba spony. Je třeba brát v úvahu oba tyto názory, i

když my se spíše přikláníme k výše uvedenému názoru R. Zimka, který dává přednost faktoru vztahu mluvčího k dané skutečnosti jako rozhodujícího při výběru pádového tvaru vzhledem ke značné rozkolísanosti užívání nominativu a instrumentálu u přídavných jmen ve jmenném přísudku. V ruštině je závazný jeden z námi zkoumaných pádových tvarů jen v některých případech. U velmi časté nulové spony, kde je až na výjimky závazný nominativ, a u všech sponových a polysponových sloves, která se pojí vždy s instrumentálem. Důležitý je také stylistický faktor, situace v hovorovém stylu je jiná než například ve stylu uměleckém.

2.2.2. Spona ve jmenném přísudku v ruštině

Z českých rusistů se problematikou spony v ruštině nejdůkladněji zabýval R. Zimek a svá zkoumání shrnul v monografii *Problematika spony v ruštině v porovnání s češtinou* (1963). My budeme z jeho teoretických poznatků v následující části naší diplomové práce vycházet a budeme z již zmíněného díla čerpat i jednotlivé příklady.

Spona je důležitým mluvnickým prostředkem, který vyjadřuje predikativní kategorie osoby, času a slovesného způsobu, a protože neslovesný výraz ve jmenném přísudku tyto kategorie nemůže na základě své sémantiky vyjádřit, pomáhá mu spona vystupovat ve větné konstrukci jako gramatický predikát. Tato její syntaktická funkce ukazatele na predikativnost jmenného výrazu je její syntaktickou funkcí primární. Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, spona může být buď vyjádřena, potom spolu s přísponovým výrazem tvoří přísudek jmenný se sponou, anebo je nevyjádřena, a potom s přísponovou částí tvoří přísudek jmenný s nulovou sponou. Kromě této své primární syntaktické funkce se může celá konstrukce spony a přísponového výrazu ocitnout ve větě i jako nepredikativní konstrukce, například jako ve větě: *Umožnili mu být účastníkem zájezdu.* (R. Zimek, 1963)

Sama spona není nositelkou žádného významu, nebo lépe řečeno, má tak slabou obsahovou stránku, že nemůže být považována za samostatný větný člen. Spona však disponuje tak zvaným lexikálně sémantickým obsahem, čímž je u spony stavovost, ale nejedná se o význam. Až teprve ve spojení s přísponovým výrazem a v celém větném kontextu můžeme mluvit o významu. Spona společně s přísponovým výrazem tvoří jeden složený samostatný větný člen, kterého součásti však mají do určité míry svoji samostatnost. Obě složky se tak mohou, dalo by se říci, odpojit a spona může být někdy přemístěna třeba na začátek věty před podmět, který pak stojí mezi oběma členy jmenného přísudku, například: *Был старик злой*. Takovéto větné konstrukce jsou charakterističtější spíše pro hovorovou vrstvu jazyka než pro styl knižní nebo třeba námi zkoumaný styl odborný.

Konstrukce se sponou vytváří logicko-sémantické vztahy. Případy těchto vztahů jsou podle R. Zimka (1963) následující:

- I. Totožnost (například: *Věra je jeho sestra, Toto je sasanka*).
K ní lze přiřadit jako zvláštní případy:
 1. ekvivalenci (*Jedna a jedna jsou dvě*.)
 2. symbolizaci (*Clavis je klíč*.)
 3. konkluzi (*To jsou letadla!*)
- II. Klasifikace, u níž se rozeznává: a) členství ve třídě (*Bratr je elektrikářem*.), s rezultativním odstínem: *Milan už je lékařem*, b) inkluze tříd (*Kočka je savec*).
- III. Kvalifikace – a) popisná, lépe hodnotící (*Košile je čistá, Karel byl menší postavy, Milan je celý otec*), b) vztahová (*Lavice je dřevěná // ze dřeva, Ty noviny jsou včerejší*), c) posesivní (*Ten klobouk je tatínkův, Zahrada je naše*). (R. Zimek, 1963, s. 71)

Spona může být v ruštině vyjádřena těmito několika způsoby:

Спонa бЫТЬ (свЯзкa бЫТЬ). V souladu s názorem R. Zimka (1963) považujeme i my pouze toto sloveso za sponu, je to tak zvaná čistá spona.

V souvislosti se sponou **БЫТЬ** je důležité poukázat také na slovesný tvar **ЕСТЬ**. Jedná se o ustrnulý tvar spony **БЫТЬ** v přítomném čase užívaný pro všechny osoby jednotného i množného čísla, který původně označoval jen tvar třetí osoby jednotného čísla přítomného času. Z gramatického hlediska se nejedná o nic jiného než o podobu spony **БЫТЬ**, která se ovšem v současné ruštině objevuje velmi sporadicky především v knižním jazyce, kde je kladen důraz na přesnost vyjadřování. Sponové sloveso **ЕСТЬ** v dnešní ruštině plně nahradila spona nulová, která je svým stylovým zařazením neutrální. Spona **ЕСТЬ** se užívá především v následujících případech: v definicích knižního stylu (*Квадрат есть равносторонний прямоугольник.*), ve větách totožnostního typu (*Дети есть дети.*), ve větách vyjadřujících protiklad jednoho času k druhému (*Ты был и есть мой друг.*) a v ustálených spojeních (*так и есть*). Za zmínku stojí i jiný slovesný tvar spony **БЫТЬ**, a to **СУТЬ**. Je to již zcela zastaralý a skoro neužívaný tvar slovesa **БЫТЬ** ve tvaru třetí osoby množného čísla přítomného času. Tento tvar byl ze své pozice ve větě vytlačen tvarem slovesa **ЕСТЬ**, který má v dnešní ruštině rovněž jen omezené užití. Zajímavostí je, že právě tvar **СУТЬ** se v současnosti opět dostal do užívání především v odborných textech formální logiky a matematické lingvistiky. (PMR II, 1960)

Nulová spona (нулевая связка). Není ničím jiným než nepřítomností spony **БЫТЬ** ve větě. Můžeme to dokázat tak, že místo nulové spony dosadíme třeba tvar minulého času spony **БЫТЬ**. Vznikne tak nanejvýš jasná opozice, na základě které byla také existence nulové spony dokázána, například: *Он врач. – Он был врачом.* Zvláště v ruštině, v porovnání s češtinou, kde je tomu naopak, je tento způsob vyjádření spony dosti častý a patří do každodenního vyjadřování stejně jako do textů odborných nebo publicistických. I když není formálně vyjádřena, nese s sebou nulová spona gramatický význam oznamovacího způsobu přítomného času.

R. Zimek (1963) zdůrazňuje, že od nulové spony je třeba odlišit tak zvanou elipsu spony, která je jen vypuštěním spony v jedné z částí věty, protože v té druhé se spona již vyskytuje a bylo by zbytečné z hlediska pochopení výpovědi tuto sponu opakovat (*On je hodný a oni zlí.*).

Kromě spony vyděluje R. Zimek (1963) i **sponová slovesa (связочные глаголы)**. Za taková slovesa jsou považována ta, která ve větě plní funkci spojovatele nepredikativní části a přisponové části, která tvoří jádro gramatického predikátu a která mají velmi slabý lexikální obsah, takže pokud stojí samostatně, bez přisponové části, nemohou vyjadřovat úplné sdělení a tudíž nemohou ani tvořit samostatný gramatický predikát. Hranice mezi slovesy sponovými a plnovýznamovými je neostrá a často dochází k přechodům jak sponových sloves k plnovýznamovým, tak i v opačném směru. Pro rozlišení sponových sloves od plnovýznamových slouží především syntaktické hledisko, při užití kterého se nám jasně ukáže, jakou funkci ve větě dané sloveso vyplňuje a tudíž k jaké skupině sloves ho můžeme zařadit.

Sponová slovesa jsou chápána jako synonyma čisté spony **быть** a jsou to podle R. Zimka tato následující:

- **быва́ть** - je to vidová obměna čisté spony **быть** (*Погода осенью бывает ненастной.*)
- **явля́ться/яви́ться** - toto sponové sloveso je chápáno jako stylová varianta čisté spony. **Быть** užívána v odborném a publicistickém stylu, nikdy se jí neužívá v běžně mluveném stylu. Jestliže ve větě použijeme sponového slovesa **явля́ться**, nikdy v přisponové části neužíváme jiného pádu než instrumentálu, s žádným jiným pádem se totiž toto sponové sloveso nepojí (*Рассказы Ржезача являются зеркалом большого таланта.*). Sponové sloveso **яви́ться** pak není ničím jiným než jen prostou vidovou variantou sponového slovesa **явля́ться**, které se významem od sponového **явля́ться** nijak neliší, s tím malým rozdílem, že svým tvarem dokonavého vidu vyjadřuje

oproti svému nedokonavému protějšku významový odstín náhlého, jednorázového bytí. Zatímco sponové являться se užívá především v odborném a publicistickém stylu, jeho vidová varianta явиться se užívá také v neutrální slovní zásobě, ale rovněž je častější v knižních stylech současné ruštiny (*Словарь языка Пушкина явится полезным и необходимым пособием для литературоведов, историков и языковедов.*).

- **представляться каким** - tohoto sponového slovesa se užívá výhradně ve stylech knižních, nikdy se s ním nesetkáme ve slovní zásobě neutrální, nebo dokonce hovorové (*Представляется ясным, что уже объединение усилий языковедов и психологов дает качественно новые результаты.*).
- Od sponových sloves R. Zimek odlišuje **specializovaná sponová slovesa (специализированные связочные глаголы)**, která slouží pro vyjádření jen úzkého smyslového okruhu. K této skupině patří podle jeho názoru následující sponová slovesa: состоять кем, числиться кем, приходиться, доводиться кем кому. **Состоять кем** - užívá se v knižním stylu ve významu být v nějaké funkci, hodnosti (*Он состоит ассистентом при нашей кафедре.*). **Числиться кем** - specializované sponové sloveso, které se užívá k vyjádření stavu být úředně veden, zaregistrován, zapsán jako někdo (*Ольга числится заочницей Института иностранных языков.*). Sponová slovesa **приходиться** a **доводиться кем кому** jsou synonymní tvary užívané výhradně pro označení příbuzenského vztahu (*Она мне приходится двоюродной сестрой. Он мне доводится племянником.*).
- **Значить** - sponové sloveso s o něco více plnějším významem, než jak je tomu u ostatních sponových sloves, má význam rovnat se. Ve větne konstrukci stává často mezi dvěma infinitivy, které jeden vůči druhému mezi sebou vyplňují predikační vztah (*Ревновать*

значит унижать себя и ее.). Jednou z oblastí, kde se hojně užívá tohoto sponového slovesa, je také metajazyk popisující význam jednoho slova slovem druhým (*Лингвистика значит языкознание.*).

- **Служить чем/кем** - toto sloveso není ještě považováno za čisté sponové sloveso, ale velmi se svým oslabeným významem být prostředkem něčeho, sloužit jako něco sponovým slovesům blíží (*Язык служит человеку средством самоконтролирования.*).
- **Стоять каким** - synonymum čisté spony **быть** jen v přeneseném a nekonkrétním významu hodnocení přírody nacházející se v daném stavu nebo podávajícího určitou charakteristiku ohraničených časových úseků (*Начиналось лето, дни стояли теплые, солнечные.*).

Dalším ze způsobů vyjádření spony v ruštině je podle R. Zimka (1963) užití **polosponových sloves (полусвязочные глаголы)**. Jedná se, stejně jako u sloves sponových, o slovesa s oslabenou sémantickou platností, takže nemohou ve větné konstrukci vystupovat v pozici slovesného predikátu. Některá polosponová slovesa však mohou vystupovat jako slovesa plnovýznamová a tvořit ve větě samostatný slovesný predikát, stejně jako je tomu u plnovýznamového slovesa a čisté spony **быть** (*Павел зůstal скромный.* oproti *Павел у нас зůstal.*). Jejich hlavní odlišností od sponových sloves je jistá významová odlišnost od čisté spony **быть**, takže už je nemůžeme považovat za synonyma spony jako slovesa sponová, ale mluvíme o nich jako o modifikacích čisté spony **быть**. Tyto modifikace jsou dvojího druhu. Za první jsou to modifikace fázové, které označují změnu stavu, výsledek této změny nebo setrvání ve stavu, jeho pokračování, a za druhé jsou to modifikace modální, které v sobě zahrnují stav zdánlivý, podle osobního mínění, projevování stavu, subjektivní pocit stavu, vnější vzhled stavu a předstírání stavu.

К **фázovým modifikacím** vyjadřujícím různý způsob uskutečňování stavu příznaku přisponové části jmenného přísudku se přiřazují následující polosponová slovesa: **стать/становиться** a jejich synonymní **делаться/сделаться** (*И я стала какой-то рассеянной, понимаешь? При солнечном освещении Земля делается голубой.*); **получиться каким** (*Записка к Лизе получилась не менее трагичной, чем прощальное письмо Веры к Печорину.*); **выйти каким** (*Платье вышло скромным и элегантным.*); **вырасти чем/каким** (*Он вырос большим.*); **оборотиться/обернуться чем** – jde o sloveso, které má specifické užití v pohádkách pro vyjádření různých proměn (*А козленочек обернулся мальчиком Иванушкой.*); **остаться/оставаться** (*Попытки мои познакомиться оставались тщетными.*).

Za **modální modifikace**, které označují nejen prosté konstatování stavu, ale i různý vztah k realitě ze subjektivního hlediska ve vztahu k další osobě mimo samotného konatele děje, čisté spony **быть**, se považují tato polosponová slovesa: **казаться/показаться** (*Ей показалось непонятным, что акт за актом она может сидеть совершенно неподвижно.*); **представляться** (*Нам представляются наиболее актуальными следующие темы.*); **чудиться/почудиться** – uznává se za polosponové sloveso jen v tom případě, že se užije ve společné vazbě s instrumentálem (*Он почудился Лизе мальчиком.*). Stejně je tomu i u polosponového slovesa **рисоваться** (*Бездельная жизнь рисовалась тогда идеалом счастья.*); **считаться кем/каким** (*Очень часто то, что раньше считалось отбросом, делается ценнейшим материалом.*); **полагаться каким/ за кого** (*На заводе он полагается больным.*); **почитаться кем** (*В нашем полку он почитался уже стариком.*); **признаваться** (*Этот мошенник раньше признавался за честного человека.*); **слыть кем/за кого** (*слыть умным человеком.*); **сойти за кого** (*Он сошел за иностранца.*); **оказаться/оказываться** (*Слог оказывается не только основой, но и предельной единицей.*);

обнаруживаться (*Но положение обнаруживается еще более серьезное, еще более трагичное.*); **чувствовать себя кем/каким** – s tou výjimkou, že pokud se ve větě s tímto polosponovým slovesem užije vazba s příslovcem, jedná se už o plnovýznamové sloveso ve slovesném přísudku, například: *чувствовать себя неплохо (Сидя один в кабине, шофер чувствует себя полным хозяином машины.)*; **выглядеть каким** – stejně jako u předchozího polosponového slovesa, i v tomto případě, pokud se užije vazba s příslovcem, nejedná se už o polosponové sloveso ve jmenném přísudku, ale o přísudek slovesný (*Изделия из тканей с лавсном не теряют своей формы и всегда выглядят элегантными и свежими.*). Synonymní k polosponovému **выглядеть каким** je málo se vyskytující velmi hovorové polosponové sloveso **смотреть кем** (*Ты все еще смотришь мальчиком.*); **притворяться/притвориться каким** (*Отец Степан притворился испуганным.*) a **прикидываться/прикинуться каким кем** (*Он прикидывается незаинтересованным.*) – obě tyto vidové dvojice polosponových sloves mají už velmi blízko ke slovesům plnovýznamovým, takže k nim často přecházejí. (R. Zimek, 1963)

2.3. Přídavné jméno ve funkci doplňku

Doplňek je vedlejší větný člen, který je ze syntaktického hlediska závislý ve větě hned na dvou větných členech současně, a to z jedné strany na predikátu, a z druhé strany na podmětu nebo na předmětu, méně často na příslovečném určení. Svoji významovou stránkou doplňek ve větě vyjadřuje vlastnost daného podmětu nebo předmětu, na kterém z jedné strany závisí, projevující se při ději vyjádřeném ve větě predikátem, přísudkem. Z tohoto hlediska doplňek jako větný člen stojí někde na pomezí mezi přívlastkem, protože jedna z jeho funkcí je určování -

determinace, a přísudkem, protože druhou jeho funkcí ve větě je přisuzování - predikace. (PMR II, 1960)

Jak uvádí H. Flídrová (2004), doplněk ve větě stojí vždy po plnovýznamových slovesech. Jestliže je ve větě užito neplnovýznamové, sponové nebo polosponové sloveso, jedná se už o jmennou část jmenného přísudku, například: *Он был учителем. X Он вернулся учителем.*

Na rozdíl od češtiny, ruská lingvistická tradice doplněk jako větný člen nevyděluje. Tento syntaktický fakt ruští lingvisté považují za část složeného jmenného přísudku. Taková klasifikace vychází z ruského širokého pojetí jmenného přísudku, kde jsou plnovýznamová slovesa považována za sponu, tedy z našeho pohledu neplnovýznamové sloveso, které je součástí jmenného přísudku. (H. Flídrová, 2003)

Doplněk může být v ruské větě vyjádřen podstatným jménem nebo přídavným jménem v širokém smyslu slova. My se zde vzhledem k tématu naší diplomové práce budeme zabývat doplňkem vyjádřeným přídavným jménem, ale ne už v širokém smyslu tohoto slova, ale pouze ve smyslu úzkém, tj. morfologickým adjektivem.

Pokud se doplněk ve větě vztahuje k podmětu, tak jsou možné tři různé tvary přídavného jména, jak uvádí Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II (1960).

1. Může to být **jmenný tvar přídavného jména**. Tento tvar je však v současné ruštině málo frekventovaný a patří spíše do knižního stylu předminulého století a zcela vyloučena jsou z něho enová a teová příčestí (*Тарас не спал; он сидел неподвижен и слегка барабанил пальцами по столу.*).
2. Je to **složený tvar přídavného jména ve tvaru nominativu**. Charakteristické pro tento tvar je jeho časté užívání po slovesech pohybu, ale i v jiných případech je častější v porovnání s užíváním jmenných tvarů přídavných jmen. (*Он пришел особенно веселый и возбужденный.*).

3. Další z možností vyjádření doplňku ve větě je **složený tvar přídavného ména ve tvaru instrumentálu**. Jedná se o velmi častý případ vyjádření doplňku přídavným jménem v ruštině, protože svojí sémantikou tento tvar velmi zřetelně vyjadřuje, stejně jako je tomu u užití instrumentálu ve jmenném přísudku, vlastnost nebo znak podmětu, který se projevuje v průběhu děje, který není hotový (*Володя отдал письменную работу последним.*).

Otázkou užití tvaru nominativu nebo instrumentálu v doplňku se ve své stati Užívání prostého instrumentálu v současné ruštině zabýval R. Mrázek (1961). Nominativ se užívá u tohoto větného členu hlavně při slovesech pohybu a polohy. Tvar instrumentálu má nad tvarem nominativu mírnou převahu, která bude s postupem času stále větší s ohledem na současný jazykový vývoj, a svým významem zřetelněji vnáší odstín aktuálního projevení znaku v průběhu děje (*Волчата родятся слепыми и беспомощными.*).

Stejně jako R. Mrázek se výběrem jednoho z těchto pádových tvarů v doplňku velmi podrobně zabýval i Ahti Nikunlassi ve své monografii *Именительный или творительный?* (1993), kterou recenzovala H. Flídrová (1995), a ve které A. Nikunlassi došel na základě svého zkoumání k názoru, že v ruském doplňku má instrumentál význam temporální a modální a nominativ má význam deskriptivní. Podle jeho slov však toto řešení není konečné. Z jedné strany se lingvisté přidržují tohoto nebo jiného rozdělení, a ze strany druhé informátoři žádnou sémantickou diferenciaci mezi oběma pády nepocítují.

V ruštině může být doplněk ve větě vyjádřen i přídavným jménem slovesným. I když tato slova nejsou přídavnými jmény v plném smyslu slova, přece jen mají adjektivní skloňování a řadí se k přídavným jménům, a tak jsme se o nich také chtěli zmínit v souvislosti s větnou pozicí doplňku vyjádřeného přídavným jménem (*Машина стоит на шоссе поврежденная.*).

II. Praktická část

V této druhé a stěžejní části naší diplomové práce s názvem *Adjektivum ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu* se budeme hlavně snažit zjistit, jaká pravidla platí pro užívání přídavného jména ve funkci jmenného přísudku v ruském odborném stylu ve jmenném nebo složeném tvaru a ve tvaru nominativu nebo instrumentálu. Základem pro naši diplomovou práci bylo pět set ruských vět, ve kterých se vyskytuje adjektivum ve funkci jmenného přísudku. Excerptní materiál jsme čerpali z publikací různých vědních oborů psaných v ruštině. Zcela záměrně jsme excerptní materiál nevybírali z publikací jakéhokoliv jazykovědného zaměření, ale naopak v převážné většině spíše z knih nehumanitních vědních oborů, a to z matematiky, fyziky, chemie a medicíny. Humanitní vědy v našem výzkumu zastupuje historie umění. Několik příkladů jsme doplnili z ruských výkladových slovníků a gramatiky ruského jazyka.

Praktická část má dvě základní kapitoly. V první bychom chtěli ukázat na kvantitativní poměry v užívání různých způsobů vyjádření spony v ruštině, přičemž svoji pozornost soustředíme také na další námi vytyčený cíl, na pravidla užití jmenného a složeného tvaru přídavných jmen v příponové části. Ve druhé kapitole bychom se zaměřili na již zmíněný cíl zkoumání naší diplomové práce, a to na užití jmenného nebo složeného tvaru a nominativu nebo instrumentálu přídavného jména ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu. Danou problematiku jsme prokonzultovali i s ruskými rodilými mluvčími, kteří podle našeho názoru dovedou postihnout jemné sémantické rozdíly v užívání těchto dvou pádů. Poznatky z rozhovorů s našimi informátory jsme začlenili do druhé kapitoly praktické části. Na konci každé kapitoly se pokoušíme vytvořit závěry, které bezprostředně vyplývají ze zkoumání dané problematiky.

1. Roztřídění excerpčního materiálu podle způsobu vyjádření spony

Excerptní materiál jsme v této první kapitole praktické části naší diplomové práce rozdělili do skupin podle toho, jakým způsobem byla v daných větných konstrukcích excerpčního materiálu vyjádřena spona. U každého způsobu vyjádření spony uvedeme příklady z excerpované ruské odborné literatury a v závěru se pokusíme podat kvantitativní rozdíly v užívání různých způsobů vyjádření spony. Zároveň se soustředíme také na užití jmenných a složených tvarů přídavných jmen u jednotlivých způsobů vyjádření spony v našem excerpčním materiálu. Výsledky zkoumání užití jmenného a složeného tvaru přídavných jmen v přísponové části uvedeme na začátku druhé kapitoly praktické části, protože se s daným tématem bezprostředně pojí, a budeme z něho nadále vycházet.

Následující rozdělení excerpčního materiálu podle způsobu vyjádření spony budeme zohledňovat i v další kapitole praktické části naší diplomové práce.

1.1. Užití nulové spony

Toto vyjádření spony je v ruštině, jak už bylo zmíněno v teoretické části této práce, nejčastější, nehledě na to, jakou stylovou charakteristiku má daný text, zda spadá do stylu hovorového nebo knižního.

Z našeho excerpčního materiálu vyplývá a také se potvrzuje, že nulová spona je opravdu nejčastější formou vyjádření spony ve jmenném přísudku v ruštině. Naprostou většinu našeho excerpčního materiálu tvoří právě přísudek jmenný, ve kterém je užitá nulová spona spolu se jmenným tvarem přídavného jména nebo přídavného jména slovesného trpného minulého i přítomného, v jednom případě přídavného jména slovesného

činného přítomného. Vět se složeným tvarem je v porovnání s větami s tvarem jmenným zanedbatelné množství.

Пříklady se jmennými tvary přídavných jmen:

*Для подавления рекомбинации использовались разнообразные покрытия стенок; по-видимому, они особенно **полезны**, если их наносят на металлические части, находящиеся в контакте с газом.*

(ХЛ, 1980, strana 308)

*У новорожденных он **близок** 150⁰, у взрослых снижается до 130 – 110⁰, а в старости, с потерей зубов и ослаблением акта жевания, снова увеличивается.*

(АЧ, 1974, strana 107)

*Сила инерции **реальна**, поскольку она отображает ускоренное движение системы координат, она **отлична** от сил взаимодействия тем, что не имеет противодействующей, но ничего фиктивного в этом нет.*

(М, 1975, strana 154)

Пříklady se jmennými tvary slovesných přídavných jmen trpných minulých i přítomných:

*Почти квадратное в плане здание имеет внутренний замкнутый парадный двор, тройными воротами соединяющийся с „лугом“ (теперь Дворцовая площадь), главный фасад дворца **обращен** на Неву.*

(ИИ, 2003, strana 54)

*Было найдено, что инверсия **ограничена** узкой неравновесной зоной реакции, следующей за ударной волной.*

(ХЛ, 1980, strana 258)

*Однако продукты этих реакций, как правило, **нерастворимы** в гексане и их мешающее действие обычно удается устранить добавлением в раствор достаточного избытка реагента.*

(ИМА, 1974, strana 13)

Пříklady na složený tvar přídatného jména ve spojení s nulovou sponou:

*В топливных и окислительных соплах пограничные слои обычно **толстые** и при более низких давлениях могут полностью заполнить область у среза сопла.*

(ХЛ, 1980, strana 355)

*Значительно, однако, что **нервюры декоративные**, они сходятся к центральному столбу, и эта опора на центральный столб – излюбленный конструктивный прием русских зодчих, используемый мастерами во всех монастырских трапезных.*

(ИИ, 2003, strana 37)

*Сочленовные поверхности представляют отрезки эллипса: одна из них **выпуклая**, овальной формы с неодинаковой кривизной в двух направлениях, другая соответственно **вогнутая**.*

(АЧ, 1974, strana 70)

1.2. Užití čisté spony быть

Tento způsob vyjádření spony v ruském odborném stylu je v porovnání s užitím nulové spony jen omezený. A také zastaralé tvary

slovesa быть, jimiž jsou есть a суть, se ve funkci spony v našem excerpčním materiálu neobjevily vůbec, i když by se jejich přítomnost v ruském odborném stylu z hlediska jejich častějšího užívání v poslední době dala předpokládat.

Z hlediska užití složených nebo jmenných tvarů přídavným jmen můžeme v tomto případě konstatovat, že složené tvary svým počtem v malé míře převažují nad tvary jmennými. Mezi jmennými tvary přídavných jmen se také objevily u čisté spony быть i jmenné tvary přídavných jmen slovesných.

Пříklady se jmennými tvary přídavných jmen:

*Когда горизонтальная сила, действующая на тело, превышает силу трения покоя ($F > \mu N$), тогда ускорение тела **будет отлично** от нуля и наступит скольжение.*

(М, 1975, strana 145)

*Уже в первом по времени дошедшем до нас изображении – статс-дамы А. М. Измайловой (1759, РТГ) – наблюдаются черты, которые **будут свойственны** художнику на протяжении всей его творческой жизни.*

(ИИ, 2003, strana 115)

*Полностью неупругий удар **аналогичен** удару о пружину, которая, достигнув максимального своего сжатия, сломалась, или удару о такую пружину, которая может только сжиматься, но не может разжиматься.*

(М, 1975, strana 127)

Пříklad se složeným tvarem přídavného jména v nominativu:

*Картина соударения при нецентральной ударе шаров **будет** совсем **иная**.*

(М, 1975, strana 122)

*Но при обычном неупругом ударе, когда „потери“ механической энергии заметны, картина явления **будет** несколько **иная**.*

(М, 1975, strana 127)

Пříklady se složenými tvary přídavných jmen v instrumentálu:

*Так как в процессе эволюции условия для мышечной деятельности **были различными**, то и получились сочленения различной формы и функции.*

(АЧ, 1974, strana 67)

*Сам план города с его регулярностью и симметрией, с его параллельно-перпендикулярным устройством улиц, застройкой по красной линии **был новым** по сравнению с древнерусскими городами.*

(ИИ, 2003, strana 91)

*Если нить идеально упругая, то движение **будет сложным**.*

(М, 1975, strana 122)

Пříklady s přídavnými jmény slovesnými:

*Часть потенциальной энергии сжатия пружины перейдет в тепло и **не будет обращена** в кинетическую энергию движения.*

(М, 1975, strana 127)

*Векторы скорости шаров после упругого удара будут лежать на линии центров шаров, потому что силы взаимодействия во времени удара вследствие симметрии **будут направлены по этой же прямой.***

(M, 1975, strana 120)

1.3. Užití sponových sloves

Opět se v užití tohoto způsobu vyjádření spony v ruském odborném stylu setkáváme ve srovnání s užitím nulové spony s malým počtem příkladů. Hlavním prostředkem vyjádření spony v ruském odborném stylu této skupiny je sponové sloveso *являться*, jehož užití v odborném stylu je pro ruštinu charakteristické. Z celkového počtu užitých sponových sloves bylo v excerpčním materiálu čtyřikrát užit sponového slovesa *бывать*. Ostatní sponová slovesa *явиться* a *представляться* *каким*, ani specializovaná sponová slovesa, se mezi našimi zkoumanými texty neobjevila vůbec.

Protože s užitím sponového slovesa *являться* bezprostředně souvisí užití tvaru instrumentálu, je užití složených tvarů přídavných jmen a přídavných jmen slovesných v tomto případě pravidlem. U sponového slovesa *бывать* je situace s užitím tvarů přídavného jména poněkud složitější. V našem excerpčním materiálu je toto sponové sloveso užitó dvakrát ve spojení s instrumentálem a dvakrát ve spojení se jmenným tvarem přídavného jména. Výběrem příslušného tvaru přídavného jména ve spojení s polosponovým slovesem *бывать* se budeme podrobněji zabývat v podkapitole Informace získané během konzultace s rodilými mluvčími.

Пříklady s polosponovým slovesem являются ve spojení s přídavnými jmény:

*Позвоночник, будучи вертикальным столбом, **не является**, однако же, **прямым**, образуя изгибы в сагитальной плоскости.*

(АЧ, 1974, strana 85)

*Поскольку большое число сопел, примыкая одно к другому, образуют общий сопловой блок, структура потока, возникающая в результате смешения и реакции в струях топлива и окислителя, **является периодической** вдоль оси и с осью симметрии, совпадающей с осевой линией сопла.*

(ХЛ, 1980, strana 354)

*Отсюда следует, что лазерное излучение **является многочастотным**.*

(ХЛ, 1980, strana 268)

Пříklady se sponovým slovesem бывать ve spojení s přídavným jménem ve tvaru instrumentálu a ve spojení se jmenným tvarem přídavného jména:

*Мы подробно рассмотрели энергию механической формы движения материи, или механическую энергию, которая в свою очередь **бывает кинетической и потенциальной**.*

(М, 1975, strana 135)

*Как ни глупы слова дурака, а иногда **бывают** они **достаточны**, чтобы смутить умного человека.*

(СР, 1981, strana 129)

Пříklady se sponovými slovesy являются а бывать ve spojení s přídavnými jmény slovesnými:

Поскольку смесь D_2+F_2 является самовоспламеняющейся, равновесные условия достигаются довольно быстро.

(ХЛ, 1980, strana 318)

Основная причина этого явления заключается в том, что невозможно полностью избежать адсорбции гидроксилсодержащих соединений на газохроматографическом носителе, которая часто бывает в значительной степени необратимой.

(ИМА, 1974, strana 43)

Из-за избыточного давления водородных струй зоны реакции сначала появляются у среза окислительных сопел, где пограничные слои являются оторванными.

(ХЛ, 1980, strana 359)

1.4. Užití polosponových sloves

Z fázových modifikací polosponových sloves je v našem excerpčním materiálu ve značně větší míře zastoupeno polosponové sloveso стать а jeho vidový nedokonavý protějšek становиться. Jen ve dvou případech je v excerpčním materiálu užito polosponového nedokonavého slovesa оставаться, se kterým se v jednom případě pojí přídavné jméno slovesné trpné minulé utvořené pomocí přípony –т а v případě druhém složený tvar přídavného jména. Jiná polosponová slovesa fázové modifikace se v našem excerpčním materiálu nevyskytla.

I v tomto případě můžeme konstatovat, že jak u polosponového slovesa стать tak i u становиться se užívají pouze složené tvary přídavných jmen ve tvaru instrumentálu, а jen v málo případech je užito složeného tvaru

пřídavného jména slovesného ve tvaru instrumentálu. Výjimkou jsou dva jmenné tvary přídavného jména u polosponového slovesa фázové modifikace оставаться.

Пříklady s přídavnými jmény:

*Соответственно развитию мозга чешуя выпрямлась и заняла вертикальное положение, одновременно развились лобные бугры, вследствие чего лоб покатога **стал выпуклым**, придав черепу характерный вид.*

(АЧ, 1974, strana 102)

*Из классических линеарированных теорий устойчивости известно, что, как только ламинарный пограничный слой отрывается от стенки, он **становится неустойчивым** при любых числах Рейнольдса.*

(ХЛ, 1980, strana 377)

*Колорит **остаётся теплым**, художник виртуозно строит его на сочетании красного и золотого с жемчужнотелесным.*

(ИИ, 2003, strana 117)

Пříklad polosponového slovesa оставаться s přídavným jménem slovesným:

*Затем щели сопла перекрывались так, что из 36 щелей только каждая третья щель **оставалась открытой**.*

(ХЛ, 1980, strana 290)

Пříklady s přídavnými jmény slovesnými:

*Мезенхима склеротомов, окружая пузыри головного мозга и развивающиеся органы чувств, образует хрящевую капсулу, *cranium**

*primordiále, которая в отличие от позвоночника **остаётся** несегментированной.*

(АЧ, 1974, strana 92)

*Верхняя часть чеши, вклинивающая между теменными костями, окостеневаёт отдельно и часто **остаётся** на всю жизнь **отделённой** поперечным швом, что также является отражением существования у некоторых животных самостоятельной межтеменной кости, *os interparietále*, как и называют её у человека.*

(АЧ, 1974, strana 95)

Пříklady jmenného tvaru přídavného jména s fázovou modifikací polosponového slovesa оставаться:

*Даже в парадных портретах, естественно, совсем не стремясь сатирически толковать образ, художник **остаётся верен** своим иногда безпощадным наблюдениям.*

(ИИ, 2003, strana 115)

*Церковные иерархи **не остаются равнодушны** к декоративному богатству тогдашней архитектуры.*

(ИИ, 2003, strana 77)

Modální modifikace polosponových sloves se v celkovém množství našeho excerpčního materiálu vyskytovaly jen velmi zřídka a tvoří malou skupinu, ve které je nejužívanějším prostředkem vyjádření spony v ruském odborném stylu polosponové sloveso *оказаться*. Vidový nedokonavý protějšek tohoto polosponového slovesa *оказываться* se vyskytl jen v zanedbatelném množství z celkového počtu excerpčního materiálu. Jen jedním příkladem je v excerpčním materiálu zastoupeno polosponové

sloveso modální modifikace *казаться* ve spojení se slovesným přídavným jménem.

Stejně jako je tomu u fázových modifikací polosponových sloves, také u modálních modifikací polosponových sloves se jiného než složeného tvaru přídavného jména ve tvaru instrumentálu neužívá. Na rozdíl od ostatních způsobů vyjádření spony v ruském odborném stylu se v našem excerpčním materiálu u příkladů s modálními modifikacemi polosponových sloves jen dvakrát vyskytlo v přisponové části přídavné jméno slovesné. Jednou u polosponového slovesa *казаться* a jednou u polosponového slovesa *оказаться*.

Пříklady polosponových sloves modální modifikace *оказаться* a *оказываться* ve spojení s přídavnými jmény:

*Однако такое установленное еще во времена Галена деление только по одному признаку **оказывается односторонним** и служит примером формализма старой описательной анатомии, вследствие чего совершенно разнородные по своему строению, функции и происхождению кости попадают в одну группу.*

(АЧ, 1974, strana 54)

*Относительно успешные результаты этого исследования должны способствовать продолжению экспериментальных работ с такими разрядными устройствами, а также с многоострийными разрядами, которые применительно к импульсным лазерам **оказались** весьма **полезными**.*

(ХЛ, 1980, strana 307)

*Однако успешная разработка диффузионного лазера привела к тому, что дальнейшие исследования в этом направлении **оказались излишними**.*

(ХЛ, 1980, strana 296)

Пříklady polosponových sloves modální modifikace ve spojení s přídavnými jmény slovesnými:

*Хотя первоначально метод быстрого смешения имел некоторые недостатки, он **казался обнадеживающим**.*

(ХЛ, 1980, strana 262)

*Описанный выше метод, позволяющий легко и быстро выполнить анализ, **оказался применимым** для определения большого числа разнообразных соединений с несколькими гидроксильными группами.*

(ИМА, 1974, strana 49)

1.5. Závěry

Z daného roztřídění excerpčního materiálu podle způsobu vyjádření spony jasně vyplývá, že nejužívanější způsob vyjádření spony v ruské odborné literatuře je spona nulová, která převažuje přibližně v 55%. Následují ostatní způsoby vyjádření spony, tj. čistá spona быть a sponová slovesa являться a бывать, v poměrně stejném počtu zastoupení, asi po 14%. Polosponových sloves s fázovou modifikací стать, становиться, оставаться je z celkového počtu příkladů z excerpované literatury okolo 10%. A polosponová slovesa s modální modifikací оказаться, оказываться, казаться, kterých je nejméně, tvoří asi 7%.

2. Užití jmenného a složeného tvaru přídavných jmen

Dalším z cílů našeho zkoumání v této diplomové práci je zjistit, v jakých pozicích se užívá jmenného tvaru přídavného jména a v jakých pozicích se užívá složeného tvaru přídavného jména v nominativu nebo instrumentálu, případně v kterých situacích převládá jeden nebo druhý tvar. Problematiku užití jmenného a složeného tvaru přídavného jména jsme sledovali už v předcházející kapitole společně s roztříděním excerpčního materiálu podle způsobu vyjádření spony v ruském odborném stylu, ale výsledky našeho zkoumání uvádíme až v této kapitole.

Nejprve bychom chtěli zopakovat některé základní informace z teoretické části, které se daného tématu týkají. Přísudkem vyjádřeným pomocí jmenného tvaru se podmětu přisuzuje výrazný stav, který probíhá v určitém časovém období, naproti tomu přísudek vyjádřený složeným tvarem přídavného jména označuje existenci podmětu, který má určitou přisuzovanou vlastnost v daném časovém úseku. Na užití jmenného nebo složeného tvaru má vliv i spona. Jestliže je spona nevyjádřená, tedy nulová, užívá se častěji tvar jmenný, který svojí sémantikou sponu částečně nahrazuje. Je-li ve jmenném přísudku spona *быть* vyjádřena, oba tvary, jak jmenný, tak i složený, se užívají rovnocenně. V současné hovorové a běžně mluvené ruštině však už převládá tvar složený. (PMR II, 1960) Naopak v jazykové vrstvě námi zkoumané, tedy v ruském odborném stylu, který v porovnání s hovorovým a běžně mluveným stylem méně podléhá aktuálním změnám v jazyce, se jmenné tvary užívají stále ve velkém počtu, zejména ve spojení s nulovou sponou.

Po prozkoumání naší problematiky jsme dospěli k výsledku, který se však neshoduje s údaji M. N. Kožinové (1972) nebo údaji ve Stručné ruské gramatice (Н. Ю. Шведова, В. В. Лопатин, 1989), které jsme uvedli

v teoretické části naší diplomové práce. Jmenných tvarů se užívá v celkovém objemu o něco více než složených. Bezprostředně to ale souvisí s faktem, že, jak už bylo zmíněno, nejužívanějším prostředkem vyjádření spony v ruské odborné literatuře je nulová spona, která se s jmennými tvary velmi často pojí. U ostatních způsobů vyjádření spony však převládá užití tvarů složených, především z toho důvodu, že dané sponové nebo polosponové sloveso vyžaduje vždy užití instrumentálu, který jmenný tvar vyjádřit nemůže.

Nás budou dále zajímat jen složené tvary přídavného jména, protože se budeme zabývat užitím tvarů nominativu a instrumentálu v přísponové části jmenného přísudku.

2.1. Užití nominativu nebo instrumentálu složeného tvaru

V následující části naší diplomové práce se zaměříme na tvary nominativu a instrumentálu ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu, přičemž vycházíme z poznatků vyjádřených v teoretické části naší diplomové práce. Cílem našeho zkoumání, pokud to bude v rámci našich možností, bude stanovit pravidla užívání daných pádových tvarů ve jmenném přísudku, protože se jedná v ruském jazyce o značně rozkolísanou normu. Z toho důvodu jsme do naší diplomové práce začlenili i poznatky získané během rozhovoru s ruskými rodilými mluvčími, kteří nám do daného problému vnesou buď námi hledanou systémovost, nebo naopak potvrdí dosavadní rozkolísanost užívání obou pádových tvarů.

V jednotlivých kapitolách budeme nadále zohledňovat rozřídění excerpčního materiálu podle způsobu vyjádření spony, které je obsahem první kapitoly praktické části naší diplomové práce.

2.1.1. Užití nominativu

Nulová spona: V předcházející části je uvedeno, že tento způsob vyjádření spony v ruském odborném stylu jednoznačně převládá. A stejně tak převládá i užití jmenných tvarů ve spojení s nulovou sponou. V těch málo případech spojení s nulovou sponou, kde je v přisponové části užito složeného tvaru přídavného jména, bylo užito nominativu. Tvar instrumentálu se neobjevil ani v jednom případě. Tvar nominativu je u nulové spony v dnešní ruštině závazný a dá se považovat za pravidlo, což ostatně vyplývá jak z prostudované literatury v teoretické části naší diplomové práce, tak i z našeho zkoumání dané problematiky v excerpčním materiálu ruského odborného stylu.

Příklady se složeným tvarem adjektiva v nominativu:

*Живопись Феофана Грека почти **монохромная**, красно-коричневых и желтых охр, оттенки которых дают, однако, необычайное красочное многообразие.*

(ИИ, 2003, strana 39)

*Наоборот, когда тело, имевшее скорость, замедляется или останавливается, тормозящая его сила тоже совершает работу, но работа здесь **отрицательная**, тормозящее тело получило энергию, равную уменьшению кинетической энергии двигавшегося тела.*

(М, 1975, strana 117)

*Наружная поверхность чешуи **гладкая**, участвует в образовании высочной ямки и поэтому называется *facies temporalis*.*

(АЧ, 1974, strana 97)

В отличие от оранжевой или красной окраски красителей, получаемых из фенола и низших хлорфенолов, краситель, образуемый пентахлорфенолом, голубой.

(ИМА, 1974, strana 37)

Спона быть: Stejně jako v předchozím případě i při užití spony **быть** se vyskytuje méně složených tvarů. Z hlediska užití nominativu nebo instrumentálu je jasná kvantitativní převaha na straně tvarů přídavných jmen v instrumentálu, tvarů přídavných jmen v nominativu je jen velmi malé množství. Nominativ je v našem excerpčním materiálu užit jen po čisté sponě **быть** ve tvaru budoucího času, zda se však jedná o pravidlo aplikovatelné na celý jazykový systém dnešní ruštiny, nelze z tak malého množství příkladů jednoznačně určit. I přes jistou pravidelnost je zde patrná, ostatně jako v celé dnešní ruštině, značná rozkolísanost v užití těchto pádových tvarů, protože po sponě **быть** v budoucím čase se vyskytuje i tvar instrumentálu. Proto jsme se s tímto problémem rozhodli obrátit na rodilé ruské mluvčí. Výsledky rozhovoru jsme začlenili do samostatné kapitoly, která bude následovat.

Пříklady čisté spony **быть** s přídavným jménem ve tvaru nominativu:

*Картина соударения при нецентральной ударе шаром **будет** совсем **иная**.*

(М, 1975, strana 122)

*Но при обычном неупругом ударе, когда „потери“ механической энергии заметны, картина явления **будет** несколько **иная**.*

(М, 1975, strana 127)

Спона slovesa: Nejčastější sloveso této skupiny, sponové sloveso являться, vyžaduje tvar instrumentálu a je tedy bezpředmětné o něm mluvit

ve spojitosti s tvarem nominativu. Jiná situace je u sponového slovesa *быва́ть*, kde se vedle tvaru instrumentálu objevily i jmenné tvary přídavného jména. Důvody užití instrumentálu nebo jmenného tvaru přídavného jména po sponovém slovese *быва́ть* se budeme zabývat v kapitole věnované konzultacím s rodilými mluvčími.

Polosponová slovesa: Podobná situace jako u sponových sloves je i u sloves polosponových. Tvar nominativu se neobjevuje ani v jednom z příkladů jmenných přísudků ruského odborného stylu, ve kterých je užito polosponového slovesa, ať už se jedná o fázovou nebo modální modifikaci polosponových sloves.

2.1.2. Užití instrumentálu

Nulová spona: Jak už bylo zmíněno v předcházející kapitole, v námi sledovaných textech se tvar instrumentálu ve spojení s nulovou sponou nevyskytuje, až na jeden příklad, ve kterém je přisponová část vyjádřena složeným tvarem přídavného jména slovesného trpného přítomného stojícího v antepozici.

Příklad:

Неприменимым он и для определения циклических вторичных спиртов, а также алифатических спиртов с сильно разветвленными углеводными радикалами, которые окисляются до кислот, а не до кетонов.

(ИМА, 1974, strana 19)

Spona *быть*: Ve jmenném přísudku s vyjádřenou čistou sponou *быть* se ve většině případů, tam kde je užito složeného tvaru, užívá instrumentálu, jehož užití spolu se sponou *быть* však není pravidlem. Jak

už bylo zmíněno v předcházející kapitole, instrumentálu je v malé míře užito po sponě **быть** v budoucím čase, ale převážně se tohoto pádového tvaru užívá po sponě **быть** v čase minulém, ani zde však nelze s jistotou říci, zda se jedná o pravidlo závazné pro každého ruského rodilého mluvčího. Pravidla užití obou pádových tvarů se budeme snažit předložit v závěru této kapitoly s přihlédnutím k názorům rodilých ruských mluvčích.

Пříklady se sponou **быть** ve tvaru minulého času:

*Вначале эти соединения **были непрерывными** – синартрозами, которые соответственно 3 стадиям развития скелета вообще и позвоночника в частности стали носить характер сначала синдесмозов, затем наряду с синдесмозами возникли синхондрозы и, наконец, синостозы.*

(АЧ, 1974, strana 82)

*Во всех этих лазерах реакции, используемые для создания возбужденных галогеноводородных молекул, **были аналогичными**.*

(ХЛ, 1980, strana 248)

*Несомненно активизация художественной жизни в эти годы, но сам художественный процесс **был** далеко не **однозначным**.*

(ИИ, 2003, strana 356)

Пříklady se sponou **быть** ve tvaru budoucího času:

*Ответ задачи **будет различным** для разных значений силы F .*

(М, 1975, strana 148)

*Поскольку в мышечковом суставе головки не имеют правильной конфигурации эллипса, вторая ось не обязательно **будет***

горизонтальной, как это характерно для типичного эллипсоидного сустава; она может быть и вертикальной.

(АЧ, 1974, strana 71)

Движение шарика будет сложным.

(М, 1975, strana 141)

V našem excerpčním materiálu se v jednom případě objevil i tvar spony *быть* v kondicionálu, kde je podle PMR II (1960) užití instrumentálu už pravidlem.

Пříklad spony *быть* ve tvaru kondicionálu:

Характеристика Растрелли, так много сделавшего для русской скульптуры, была бы неполной без упоминания того, как плодотворно он занимался декоративными работами в Петергофе, а также портретами и многими другими жанрами вплоть до эскизов маскарадных платьев.

(ИИ, 2003, strana 107)

Sponová slovesa: V našem excerpčním materiálu se objevila jen dvě sponová slovesa, *бывать* и *являться*. Sponové sloveso *являться* je typickým prostředkem vyjádření spony ve jmenném přísudku v ruském odborném stylu. Je tak po nulové sponě společně s čistou sponou *быть* druhým nejpočetnějším způsobem vyjádření spony v našem excerpčním materiálu. Sponové sloveso *являться* vyžaduje v přísponové části užití jen instrumentálu, tudíž zde nedochází ke kolísání pádových tvarů nominativu a instrumentálu, jako je tomu u čisté spony *быть*.

U sponového slovesa *бывать* se v našem excerpčním materiálu také vyskytl tvar instrumentálu, ale spolu s ním se objevily i dva jmenné tvary přídavného jména. Pravidly užití těchto tvarů přídavného jména se budeme

zabývat až později v kapitole věnované konzultacím s rodilými ruskými mluvčími.

Jak už bylo zmíněno v předcházející kapitole, vedle přídavných jmen se v našem excerpčním materiálu objevila v malém množství i přídavná jména slovesná. Podle názoru autorů PMR II (1960) se přídavná jména slovesná trpná minulá i přítomná utvořená pomocí přípon -HH, -T, -M užívají převážně ve jmenných tvarech. Ve složených tvarech se přídavná jména slovesná trpná minulého času užívají v případech, kdy chce mluvčí zřetelněji naznačit jejich stavovou (rezultativní) platnost. My však s tímto názorem na základě zkoumání našeho excerpčního materiálu nesouhlasíme. Přídavná jména slovesná se sice užívají ve jmenném tvaru, ale tyto jmenné tvary nejsou v našem excerpčním materiálu častým jevem. Většina přídavných jmen slovesných se v našem excerpčním materiálu vyskytuje ve složeném tvaru. Nejčastější jsou v našem excerpčním materiálu přídavná jména slovesná trpná minulá, za nimi následují přídavná jména slovesná trpná činná a zanedbatelné množství je přídavných jmen slovesných činných přítomných.

Пříklady s přídavnými jmény:

Мы подробно рассмотрели энергию механической формы движения материи, или механическую энергию, которая в свою очередь бывает кинетической и потенциальной.

(M, 1975, strana 135)

Однако атом водорода, связанный с кремнием, является активным, и вследствие этого данные агенты могут оказывать восстанавливающее действие или в некоторых условиях присоединяться по месту двойных связей.

(ИМА, 1974, strana 51)

*В силу этого знание расположения костных ядер, сроков и порядка их появления в практическом отношении **является** крайне **важным**.*

(АЧ, 1974, strana 56)

*Эти следы очень похожи на струи, изображенные на фиг. 41, но, вследствие того, что топливо и окислитель имеют разные значения плоткости, температуры и числа Маха, они **являются** **асимметричными**.*

(ХЛ, 1980, strana 393)

Пříklady sponového slovesa являться с přídavnými jmény slovesnými:

*Но если **определяющей** является скорость химической реакции, а не скорость смешения, то значительное увеличение интенсивности может быть обусловлено ростом давления и температуры.*

(ХЛ, 1980, strana 388)

*Из-за избыточного давления водородных струй зоны реакции сначала появляются у среза окислительных сопел, где пограничные слои **являются** **оторванными**.*

(ХЛ, 1980, strana 359)

Polosponová slovesa: Z modálních modifikací polosponových sloves jsou v našem excerpčním materiálu zastoupena tři polosponová slovesa, **оказаться** a jeho vidový nedokonavý protějšek **оказываться** a v jednom případě sloveso **казаться**. Tato polosponová slovesa se s jiným pádem než instrumentálem nepojí.

Jen ve dvou případech bylo v přisponové části užito přídavného jména slovesného. V jednom případě to bylo ve spojení s polosponovým

slovesem казаться přídavné jméno činné přítomného času, a ve druhém případě to bylo ve spojení s polosponovým slovesem оказаться přídavné jméno trpné přítomné.

Пříklady polosponových sloves modální modifikace s přídavnými jmény:

*Если участки соединительной ткани, расположенные между костями, **окажутся сплошными**, то получится сплошное непрерывное соединение костей – сращение, или синартроз.*

(АЧ, 1974, strana 64)

*При оптимальных условиях молярный расход водорода **оказался равным** 0,5 моль/с, что приблизительно в девять раз больше стехиометрического значения, необходимого для полного реагирования всех атомов F.*

(ХЛ, 1980, strana 275)

*Это обусловлено более низкой вращательной температурой в гелии, в присутствии которого температура струи **оказывается равной** 400 К, в то время как в азоте она равна 600 К.*

(ХЛ, 1980, strana 282)

Пříklady s přídavnými jmény slovesnými:

*Описанный выше метод, позволяющий легко и быстро выполнить анализ, **оказался применимым** для определения большого числа разнообразных соединений с несколькими гидроксильными группами.*

(ИМА, 1974, strana 49)

Хотя первоначально метод быстрого смешения имел некоторые недостатки, он казался обнадеживающим.

(ХЛ, 1980, strana 262)

Fázové modifikace jsou v našem excerpčním materiálu zastoupeny polosponovými slovesy *стать, становиться, оставаться*. U těchto polosponových sloves se objevil ve dvou případech jmenný tvar přídatného jména, v ostatních případech se vyskytovaly složené tvary přídatných jmen a přídatných jmen slovesných trpných minulých, v jednom případě přídatného jména slovesného činného přítomného, a to jen ve tvaru instrumentálu.

Пříklady se složenými tvary přídatných jmen:

*Если мы будем наблюдать движение тела, плавающего в жидкости под действием постоянной горизонтальной силы, то скоро убедимся в том, что через некоторое время движение **станет почти равномерным**.*

(М, 1975, strana 138)

*В дореволюционной России у сапожников, которые всю жизнь сидели на низком табурете в согнутом положении и использовали всю грудь в качестве опоры для каблука при заколачивании гвоздей в подошву, на передней стенке грудной клетки появлялось углубнение, и она **становилась впалой**.*

(АЧ, 1974, strana 90)

*Если по окончании реакции цвет раствора **остается желтым**, то это означает наличие в нем избытка реагента, который удаляют, частично испаряя растворитель.*

(ИМА, 1974, strana 47)

Пříklady se složenými tvary přídavných jmen slovesných:

*Это означает, что в молекулах SF_6 , SF_7 и в последующих продуктах диссоциации большое количество фтора **остаётся связанным** и не участвует в образовании активных молекул HF .*

(ХЛ, 1980, strana 276)

*Затем щели сопла перекрывались так, что из 36 щелей только каждая третья щель **оставалась открытой**.*

(ХЛ, 1980, strana 290)

*Тонкая плечевая кость с хорошо выраженной хирургической шейкой чаще встречается у людей, не тренирующихся в спорте, а у пловцов в связи с гипертрофией дельтовидной мышцы диафиз в области его прикрепления значительно расширяется и хирургическая шейка **становится слабо выраженной**.*

(АЧ, 1974, strana 61)

*Как показано на диг. 45, ниже по потоку ядро действительно **становится поглощающим**.*

(ХЛ, 1980, stran 397)

2.2. Výsledky jazykových konzultací s rodilými mluvčími

Vzhledem k nejasnostem spojeným s užíváním některých způsobů vyjádření spony v ruském odborném stylu, s užíváním jmenných a složených tvarů přídavných jmen v přísponové části a zvláště s výběrem tvaru nominativu nebo instrumentálu po čisté sponě **быть**, které se během práce s excerpčním materiálem v praktické části naší diplomové práce

vyskytly, jsme se rozhodli poprosit o pomoc ruské rodilé mluvčí, kteří by nám do dané problematiky vnesli řád a současnou rozkolísanost by mohla nahradit jistá pravidelnost. Našimi informátory byli doc. Ludmila Stěpanová, CSc., Mgr. Maria Starostinová a Jevgenij Semencev.

Prvním sledovaným problémem bylo užití sponového slovesa *быва́ть* a s ním spojený výběr jmenného nebo složeného tvaru v nominativu nebo instrumentálu v přisponové části. V našem excerpčním materiálu se sponové sloveso *быва́ть* vyskytlo jen v pěti případech. Ve dvou případech je s ním použito tvaru instrumentálu a ve dvou případech jmenného tvaru přídavného jména. Zajímalo nás, zda pro užití daných tvarů přídavných jmen existují v současné ruštině nějaká pravidla. K danému problému naši informátoři řekli, že ve spojení se sponovým slovesem *быва́ть* se v současné ruštině užívá jen instrumentálu, nominativu se neuvžívá. Tento názor se shoduje i s našimi příklady z excerpované literatury. Navíc z rozhoru s informátory vyplynula v souvislosti s příklady jmenných tvarů se sponovým slovesem *быва́ть*, které jsme jim předložili k posouzení, důležitá informace, že z dnešního hlediska, kdy je současná ruština značně rozkolísaná v mnoha ohledech, je po sponovém slovese *быва́ть* možný i jmenný tvar přídavného jména, ovšem jen v běžném mluveném projevu. Další z oblastí, kde se projevuje užití jmenných tvarů se spojení se sponovým slovesem *быва́ть*, je umělecký styl, do kterého velmi často pronikají hovorové prvky. V odborné literatuře však nadále funguje pravidlo užití instrumentálu.

Na otázku spojenou s užitím jmenných a složených tvarů přídavných jmen nám informátoři sdělili, že užití těchto tvarů přídavných jmen se v současné ruštině řídí pravidly, která jsou uvedena v gramatikách: jmenný tvar svojí sémantikou vyjadřuje, oproti složenému, hlavně krátkodobost nebo dočasnost daného příznaku. Jak vyplynulo z konzultace s informátory, často se jmennému tvaru dává přednost před tvarem nominativu, který se v současné ruštině, jak už bylo několikrát řečeno, užívá jen omezeně.

Náš další dotaz směřoval k užití nominativu nebo instrumentálu ve spojení s čistou sponou *быть*, která je ve tvaru minulého, nebo budoucího času. Chtěli jsme prostřednictvím informátorů zjistit, zda má na výběr daného pádového tvaru vliv tvar spony, jestli je možné tvar nominativu nahradit tvarem instrumentálu a naopak, a zda dnešní rodilý ruský mluvčí cítí nějaký rozdíl mezi užitím těchto dvou pádových tvarů.

Na dotaz, zda má na tvar nominativu nebo instrumentálu po čisté sponě *быть* vliv podoba spony, tedy tvary minulého nebo budoucího času čisté spony *быть*, nám naši informátoři dali shodnou odpověď: ať už je spona *быть* v jakémkoliv tvaru, na výběr tvaru nominativu nebo instrumentálu přídavného jména to nemá z jejich hlediska žádný vliv, což se k našemu podivu rozchází s tvrzením autorů PMR II (1960) a také například s názory R. Mrázka (1961), kteří tvrdí, že na výběr tvaru instrumentálu nebo nominativu má vliv především podoba spony. Důvodem takovéto rozdílnosti názorů tkví, z našeho pohledu, především v časovém odstupu, který je mezi naším výzkumem a pracemi těchto lingvistů, protože, jak uvádí J. Pilátová (2005), dnešní ruština prochází velmi dynamickým obdobím rozvoje provázeným značnou rozkolísaností jazykových norem, zatímco ve druhé polovině minulého století, kdy zmíněné jazykovědné práce vznikaly, byly jazykové normy dodržovány daleko striktněji.

Naším informátorům jsme předložili příklady z excerpované literatury, které jsme rozdělili do samostatných skupin podle toho, jestli byla čistá spona *быть* ve tvaru minulého nebo budoucího času, a jestli se u daného tvaru spony vyskytoval tvar nominativu nebo instrumentálu. Každý z informátorů si daný příklad přečetl a uvedl, zda je místo tvaru nominativu možný instrumentál, a nebo naopak, zda je místo tvaru instrumentálu možný tvar nominativu. Jak už jsme se zmínili výše, na výběru pádových tvarů nominativu a instrumentálu podle rodilých mluvčí nemá podoba čisté spony *быть* žádný vliv, takže rozdělení našeho

excerpčního materiálu je čistě pracovní a informátoři se tedy spoléhali na svůj jazykový cit.

V našem excerptním materiálu z ruského odborného stylu se nevyskytl žádný příklad se sponou **быть** v minulém čase a tvarem nominativu, ale protože jsme chtěli mít zastoupenou i tuto skupinu příkladů, doplnili jsme je z Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II (1960). Z této knihy jsme doplnili i příklady z jiných skupin.

Ve skupině příkladů s čistou sponou **быть** v minulém čase a tvarem nominativu by naši informátoři ve většině případů místo nominativu užili instrumentál.

Například:

*Ночь **была** темная.* (PMR II, 1960, strana 228) → *Ночь **была** темной.*

*Подъем в гору **был** трудный.* (PMR II, 1960, strana 228) → *Подъем в гору **был** трудным.*

Ve dvou případech by naši informátoři instrumentál nominativem nezaměnili. Jedná se zde o velmi výrazný časový příznak dlouhodobosti, který se vyjadřuje právě nominativem.

Příklady:

*Дочь Мариша **была** высокая.*
(PMR II, 1960, strana 228)

*Мой отец **был** больной, он никогда не купался с нами.*
(PMR II, 1960, strana 228)

Stejně jako je tomu u předchozí skupiny příkladů, i ve skupině s čistou sponou **быть**, která je však ve tvaru budoucího času a u které je užito nominativu, by u většiny příkladů dali naši informátoři přednost instrumentálu před nominativem. Ve dvou případech by naši informátoři ponechali tvar nominativu.

Příklady, kde je možné zaměnit nominativ instrumentálem:

*Картина соударения при нецентральной ударе шаров **будет** совсем **иная**.* (М, 1975, strana 122) → *Картина соударения при нецентральной ударе шаров **будет** совсем **иной**.*

*Погода **будет** **теплая**.* (PMR II, 1960, strana 226) → *Погода **будет** **теплой**.*

Příklady, kdy nominativ instrumentálem zaměnit nelze:

*Товарищи у него **будут** **хорошие**.*
(PMR II, 1960, strana 226)

Dále nás při rozhovoru s ruskými rodilými mluvčími zajímalo, zda by tvar instrumentálu při tvaru minulého i budoucího času čisté spony **быть** bylo možné zaměnit tvarem nominativu.

U skupiny příkladů z excerpčního materiálu, kde byla čistá spona **быть** v budoucím čase, se naši informátoři jednoznačně shodli na tom, že tvar nominativu by neužili ani v jednom případě, až na jeden případ, kde by informátoři považovali za možné užití nominativu, ale tvar instrumentálu zde považují za vhodnější.

Пříklady, ve kterých by informátoři instrumentál nominativem nenahrazovali:

*Только в начальный момент, при $t > \beta$, оно **будет ускоренным**, далее ускорение будет постепенно уменьшаться, и в конце концов, при $t < \beta$, движение станет почти равномерным.*

(М, 1975, strana 141)

*Если нить идеально упругая, то движение **будет сложным**.*

(М, 1975, strana 122)

Jediný příklad, kdy by bylo možné zaměnit instrumentál nominativem:

*Через двести, триста лет жизнь на земле **будет** невообразимо прекрасной, изумительной.* (PMR II, 1960, strana 227) → *Через двести, триста лет жизнь на земле **будет** невообразимо прекрасная, изумительная.*

Poslední skupinu příkladů z excerpované literatury tvoří věty s čistou sponou *быть* v minulém čase a přídavným jménem ve tvaru instrumentálu v přísponové části. V této nejpočetnější skupině, stejně jako u předchozích příkladů, by naši informátoři instrumentál nominativem nezaměnili ani v jednom případě. Jen v jednom případě by nominativ byl možný, ale vhodnější je zde, podle jejich slov, tvar instrumentálu. Zajímavou informací pro nás bylo, že u několika příkladů z excerpce by informátoři neužili místo instrumentálu nominativ, ale jmenný tvar přídavného jména.

Пříklady, kde by podle informátorů byl možný jmenný tvar přídavného jména:

*Если бы зона инверсии **была** такой же тонкой, как и при наблюдениях в экспериментах на ударной трубе, то кривизна ударной волны препятствовала бы прямой линии наблюдения через эту зону.*

(ХЛ, 1980, strana 296) → *Если бы зона инверсии **была** такая же тонка, как и при наблюдениях в экспериментах на ударной трубе, то кривизна ударной волны препятствовала бы прямой линии наблюдения через эту зону.*

*Художники этого направления стремились следовать монументальным образам Рублева и Дионисия, но по сути, оно **было** архаичным и эклектичным.* (ИИ, 2003, strana 80) → *Художники этого направления стремились следовать монументальным образам Рублева и Дионисия, но по сути, оно **было** архаично и эклектично.*

Nominativ přídatného jména ve jmenném přísudku se tedy užívá v současné ruštině málo a má před ním přednost i jmenný tvar přídatného jména.

Пříklady, kde by místo instrumentálu informátoři neužili ani nominativu ani jmenného tvaru přídatného jména:

*Даже если в эксперименте при давлении 6 мм рт. ст. поток **был** ламинарным, множитель 2, на который расходятся теоретические и экспериментальные результаты, не является неожиданным, поскольку нет надежных данных для скорости и коэффициентов переноса.*

(ХЛ, 1980, strana 373)

*Сначала Благовещенский храм **был** трехглавым, с открытыми галереями на высоком подклете, который так любили псковские строители.*

(ИИ, 2003, strana 62)

Jediný příklad, kde by bylo možno užít nominativu:

Новым было и открытое крыльцо в виде балдахина с западной стороны. (ИИ, 2003, strana 60) → *Новое было и открытое крыльцо в виде балдахина с западной стороны.*

2.3. Závěry

Z uvedeného roztrídění excerpčního materiálu, kde jsme sledovali, v jakých případech se užívá jmenný nebo složený tvar přídavného jména v nominativu a v instrumentálu, je patrné, že nepravidelnost užívání obou tvarů je hlavně v těch přísponových částech jmenných přísudků, jimž ve větě předchází čistá spona *быть*. V ostatních případech je závazný buď jeden, nebo druhý pádový tvar. Na straně jedné je u nulové spony závazný nominativ a na straně druhé se u sponových a polosponových sloves pravidelně užívá instrumentálu. Z tohoto hlediska se naše hlavní pozornost soustředila na ty věty z našeho excerpčního materiálu, v nichž je způsobem vyjádření spony ve jmenném přísudku čistá spona *быть*.

Vzhledem k dané rozkolísanosti v tomto jazykovém jevu jsme se rozhodli požádat o konzultaci ruské rodilé mluvčí, kteří by nám objasnili otázky vzniklé při práci s excerpčním materiálem, které se týkají užití tvarů nominativu a instrumentálu ve jmenném přísudku ve spojení s čistou sponou *быть*. Po rozhovoru s rodilými mluvčími na dané téma jsme dospěli k závěru, že na užití nominativu nebo instrumentálu přídavného jména v přísponové části jmenného přísudku nemá žádný vliv podoba spony, ať už je ve tvaru času minulého nebo budoucího.

Nominativ přídavného jména v přísponové části, který byl v našem excerpčním materiálu užit ve spojení s čistou sponou *быть* v minulém nebo budoucím čase, se v dnešní ruštině podle vyjádření našich informátorů považuje za příznakový a užívá se spíše v administrativním stylu a ve stylu

hovorovém pro vyjádření vyšší míry emocionality. Naproti tomu tvar instrumentálu přídavného jména v přísponové části je nepříznakový a užívá se v běžné, neutrální mluvě. Dále jsme na základě rozhovoru s našimi informátory zjistili, že užití instrumentálu je v současné ruštině daleko rozsáhlejší, než jsme se na základě prostudované literatury domnívali. Z čehož vyplývá pro nás důležitá informace, že současní Rusové ve všech případech, kdy mají na výběr mezi tvarem nominativu nebo instrumentálu, dávají vždy přednost tvaru instrumentálu, vyjma těch případů, kdy chce mluvčí vyjádřit stálý příznak za užití tvaru nominativu, ale i v těchto případech, jak vyplynulo z rozhovoru s našimi informátory, dochází v současné ruštině ke kolísání. U několika příkladů z excerpované literatury by pak podle vyjádření informátorů byl místo instrumentálu možný jmenný tvar přídavného jména.

Ze zkoumání dané problematiky vyplývá, že nejužívanější jsou ve jmenném přísudku přídavná jména ve tvaru instrumentálu. Druhými podle užívání jsou jmenné tvary přídavných jmen a třetími jsou tvary přídavných jmen v nominativu, které se v současné ruštině užívají jen omezeně.

Pokud shrneme všechny své poznatky získané prací s excerpčním materiálem i konzultací s ruskými rodilými mluvčími, docházíme k závěru, že pravidla pro užití tvaru nominativu nebo instrumentálu a přídavných jmen jmenného tvaru tedy zřejmě žádná neexistují. Můžeme v současné ruštině pozorovat pouze tendenci k častějšímu užití tvaru instrumentálu.

III Shrnutí

Předmětem zkoumání naší diplomové práce byla analýza přídavného jména ve funkci jmenného přísudku v ruském odborném stylu, zvláště pak jeho užití ve tvaru nominativu nebo instrumentálu. Touto problematikou jsme se chtěli podrobněji zabývat z toho důvodu, že v současné ruštině v tomto ohledu dochází ke značnému kolísání, a tak jsme chtěli touto cestou naznačit pravidla užití těchto dvou pádových tvarů.

Naše diplomová práce obsahuje úvod, teoretickou, praktickou část a shrnutí. Na konci naší diplomové práce se nachází ruské resumé, ve kterém jsou shrnuty výsledky celého našeho zkoumání, které bylo předmětem této práce.

V teoretické části se zabýváme přídavným jménem jak z morfologického, tak i ze syntaktického hlediska. Naše pozornost se soustřeďuje především na přídavné jméno ze syntaktického hlediska. Charakterizovali jsme všechny tři syntaktické funkce, které přídavné jméno může ve větě plnit, tj. shodný přívlastek, jmenný přísudek a doplněk. Podrobněji jsme se zabývali přídavným jménem ve funkci jmenného přísudku, protože tato syntaktická role adjektiva bezprostředně souvisí s praktickou částí naší diplomové práce.

Praktická část je rozdělena na dvě kapitoly. Na rozsahem menší kapitolu, ve které se věnujeme způsobům vyjádření spony v ruském odborném stylu, přičemž vycházíme z příkladů excerpovaných z ruské odborné literatury. Pokusili jsme se postihnout kvantitativní rozdíly v užívání jednotlivých způsobů vyjádření spony v ruské odborné literatuře a určit, u kterého ze způsobů se častěji vyskytují složené nebo jmenné tvary přídavných jmen. Z našeho zkoumání dané problematiky vyplývají následující poznatky: nejrozšířenějším způsobem vyjádření spony v ruském odborném stylu je nulová spona spolu se jmenným tvarem přídavného

jména, z celkového počtu excerpčních příkladů tento způsob tvoří asi 55%. Na druhém místě se co do počtu umístily dva způsoby vyjádření spony v ruském odborném stylu, čistá spona *быть* a sponová slovesa *являются* a *бывают*, v poměrně stejném počtu zastoupení, asi po 14%. Třetí jsou polosponová slovesa s fázovou modifikací *стать*, *становиться*, *оставаться*, která tvoří okolo 10% z celkového počtu příkladů. Čtvrtá a poslední jsou polosponová slovesa s modální modifikací *оказаться*, *оказываться*, *казаться*, kterých je asi 7%.

Dalším z cílů naší diplomové práce bylo zjistit, kdy se užívá jmenných a kdy složených tvarů přídavných jmen v přísponové části. Výsledky našeho zkoumání jsou následující: jmenných tvarů se užívá o něco více než tvarů složených. Má to bezprostřední spojitost s faktem, že nejužívanějším prostředkem vyjádření spony v ruské odborné literatuře je nulová spona, která se s jmennými tvary velmi často pojí. Tyto výsledky našeho zkoumání jsou v rozporu s názory vyjádřenými M. N. Kožinovou (1972) a ve Stručné ruské gramatice (H. Ю. Шведова, В. В. Лопатин, 1989), protože v našem excerpčním materiálu se, jak je zmíněno výše, v celkovém objemu užívá více jmenných tvarů než složených. U ostatních způsobů vyjádření spony však převládá užití tvarů složených, především z toho důvodu, že dané sponové nebo polosponové sloveso vyžaduje vždy užití instrumentálu, který jmenný tvar vyjádřit nemůže a také platí, že složenému tvaru přídavného jména, které je v instrumentálu, se v ruštině dává větší přednost před jmennými tvary.

Ve druhé a stěžejní kapitole praktické části jsme se zabývali užitím přídavných jmen ve tvaru nominativu a instrumentálu ve jmenném přísudku ve spojení se všemi způsoby vyjádření spony v ruské odborné literatuře, které se v excerpovaných textech objevily. Skoro u všech způsobů vyjádření spony bylo užití jednoho z pádových tvarů závazné, jako například u sponového slovesa *являются*, nebo převažovalo v naprosté většině příkladů, například nominativ u nulové spony, takže o jejich užití

nemohlo být žádných pochyb. V průběhu práce s materiálem se však objevila otázka pravidel užití nominativu a instrumentálu po čisté sponě *быть*, jejíž zodpovězení se stalo jedním z cílů zkoumání naší diplomové práce. Pro bližší prozkoumání dané problematiky jsme o pomoc požádali ruské rodilé mluvčí, kteří by nám objasnili situaci panující v současné ruštině ve spojitosti s užíváním tvaru nominativu a instrumentálu. Po rozhovoru s našimi informátory a po prostudování nezbytné literatury jsme dospěli k názoru, že v současné ruštině jednoznačně převládá ve spojení s čistou sponou *быть* užití tvaru instrumentálu, přičemž na to, zda je užit nominativ, nebo instrumentál, nemá žádný vliv to, zda je čistá spona *быть* ve tvaru minulého nebo budoucího času. V mnoha případech je místo instrumentálu možno užit jmenného tvaru přídavného jména, jehož užívání je v současné ruštině daleko rozšířenější než užívání tvaru nominativu, který je na ústupu. To neodpovídá tvrzení M. N. Kožinové (1972), že v ruštině převažují složené tvary nad jmennými, náš excerpční materiál totiž svědčí o opaku.

Doufáme, že výsledky našeho zkoumání budou přínosné pro překladatele z českého do ruského jazyka, kteří na podobný problém při své práci narazí.

Ruské resumé

В нашей дипломной работе, как вытекает из ее названия – „Имя прилагательное в именном сказуемом в русском научном стиле“, мы будем заниматься именем прилагательным, прежде всего в функции именного сказуемого. Наша дипломная работа разделена на две основные части, на теоретическую и практическую.

В теоретической части мы хотели дать характеристику имени прилагательного с двух основных точек зрения. Во-первых, с точки зрения морфологии и, во-вторых, с точки зрения синтаксиса. В морфологической характеристике имени прилагательного мы сначала определили имя прилагательное как часть речи и дали его классификацию. По значению выделяются три группы прилагательных: 1) качественные прилагательные (*умный человек*); 2) относительные прилагательные (*железный мост*); 3) притяжательные прилагательные (*мамин платок*).

Далее мы с морфологической точки зрения занимались краткой и полной формой прилагательного, так как это непосредственно касается темы нашей дипломной работы. Здесь мы коснулись использования этих форм, а также занимались их образованием и с тем связанными беглыми гласными, которые появляются при образовании кратких форм мужского рода. В русском языке существуют следующие беглые гласные: -о-, -е-, -ё-, -и-.

В более распространенной синтаксической главе теоретической части мы попробовали дать характеристику трех функций, которые выполняет в предложении имя прилагательное. Это согласованное определение, именное сказуемое и дуплексив. Определение – это, так называемая, примарная синтаксическая функция прилагательного. Различается несколько типов определения, но для нашей дипломной

работы самым важным является согласованное определение, которое выражается в предложении прилагательным не в широком смысле слова, а в узком (*тётина машина*).

Именем прилагательным в функции именного сказуемого мы занимались подробнее. В этой главе мы сначала занимались общей характеристикой сказуемого. В чешской лингвистической традиции выделяют три типа сказуемых. Во-первых, глагольное сказуемое, которое может быть согласованное или несогласованное, во-вторых, именное сказуемое со связкой или с нулевой связкой, и, во-третьих, по классификации Р. Зимека, это комбинированное сказуемое.

Как уже было сказано, именное сказуемое может в предложении выступать или с нулевой связкой, или с чистой связкой, связочными глаголами и полусвязочными глаголами. Именное сказуемое с нулевой связкой – это самый распространенный тип именного сказуемого в современном русском языке (*Вы счастливы*).

Далее мы в теоретической части нашей дипломной работы заминались присвязочной частью именного сказуемого, при чем мы в большинстве случаев исходили из теоретических и практических исследований Р. Зимека в его монографии *Problematika spony v ruštině v rogovnání s češtinou* (1963). Присвязочная часть именного сказуемого может быть выражена многими способами: прилагательным, существительным, причастием, местоимением, именем числительным, наречием, междометием. Мы остановили свое внимание в связи с темой нашей дипломной работы на присвязочной части, выраженной именем прилагательным. Имя прилагательное в позиции именного сказуемого может стоять в краткой или полной формах в именительном или творительном падежах. Краткая форма употребляется прежде всего в тех случаях, когда говорящий хочет выразить состояние, протекающее в рамках определенного отрезка времени. Полная форма, в противопоставлении краткой форме,

означает существование предмета, у которого наблюдается определенное свойство в данном отрезке времени. На выбор краткой или полной формы оказывает влияние также форма связки. Если в предложении находится нулевая связка, чаще употребляется краткая форма прилагательного, и если в предложении чистая связка выражена, то употребляются обе формы, как краткая, так и полная, равноценно.

Что касается употребления именительного и творительного падежей, теоретические сведения, используемые нами в дипломной работе, говорят о том, что на выбор одной или другой формы, главным образом, влияет отношение говорящего к действительности, касающееся признака, который выражается присвязочной частью, так как правила употребления этих падежных форм в современном русском языке очень колеблются.

Связка является важным грамматическим средством выражения предикативных категорий лица, времени и наклонения. В современном русском языке существует несколько способов выражения связки. Связка может быть выражена: чистой связкой *быть* (и ее устаревшими, застывшими формами *есть* и *суть*); нулевой связкой, которая имеет значение изъявительного наклонения настоящего времени; связочным глаголом *бывать, являться/явиться, представляться каким, значить, служить чем/кем, стоять кем* и специализированными связочными глаголами *состоять кем, числиться кем, приходиться и доводиться кем кому*; полусвязочными глаголами фазовой модификации, например, *стать/становиться, делаться/сделаться, остаться/оставаться* и полусвязочными глаголами модальной модификации, например, *казаться/показаться, представляться, считаться кем/каким, оказаться/оказываться*.

Последней функцией, которую прилагательное выполняет в предложении, является дуплексив. Дуплексив – это второстепенный

член предложения, который зависит от двух членов предложения одновременно (на предикате и на подлежащем), или дополнении, менее от обстоятельства (*Он вернулся учителем.*). В признании дуплексива членом предложения между русской и чешской традициями существуют расхождения, так как русские понимают именное сказуемое и связку более широко, чем в чешской традиции, и дуплексив не признают. Именительный падеж употребляется у прилагательных, выступающих в роли дуплексива, главным образом, после глаголов движения и после глаголов, выражающих своим значением местоположение (*Он пришёл особенно веселый и возбуждённый.*). Творительный падеж предпочтителен во всех остальных случаях (*Володя отдал письменную работу последним.*).

Практическая часть разделена на две главы. Наше исследование в практической части основано на пятистах предложениях-примерах, выписанных из русской научной литературы разных областей науки: физики, химии, медицины и истории искусства. Целью исследования нашей дипломной работы будет: во-первых, показать на отобранных примерах предложений из русского научного стиля количественные отношения между разными способами выражения связки в именном сказуемом в русском научном стиле, во-вторых, указать на правила употребления кратких и полных форм имени прилагательного, и, в-третьих, определить правила употребления именительного и творительного падежей у имен прилагательных, выступающих в предложении в функции именного сказуемого.

В первом отделе практической части отобранные предложения-примеры мы разделили на самостоятельные группы по критерию выражения связки на группу с нулевой связкой, группу с чистой связкой *быть*, группу со связочными глаголами и группу с полусвязочными глаголами фазовых и модальных модификаций.

Нулевая связка является самым употребляемым средством выражения связки в исследованной нами научной литературе вместе с краткими формами прилагательного. Полных форм в связи с нулевой связкой выявилось не много.

Примеры нулевой связки с краткими формами прилагательного:

*Для подавления рекомбинации использовались разнообразные покрытия стенок; по-видимому, они особенно **полезны**, если их наносят на металлические части, находящиеся в контакте с газом.*

(ХЛ, 1980, strana 308)

*У новорожденных он **близок** 150⁰, у взрослых снижается до 130 – 110⁰, а в старости, с потерей зубов и ослаблением акта жевания, снова увеличивается.*

(АЧ, 1974, strana 107)

Чистая связка употребляется в нами исследованной научной литературе в меньшем количестве, чем нулевая связка. Чистая связка чаще, чем нулевая, сочетается с полными формами прилагательного.

Примеры чистой связки *быть* с полными формами прилагательного:

*Так как в процессе эволюции условия для мышечной деятельности **были различными**, то и получились сочленения различной формы и функции.*

(АЧ, 1974, strana 67)

*Сам план города с его регулярностью и симметрией, с его параллельно-перпендикулярным устройством улиц, застройкой по красной линии **был новым** по сравнению с древнерусскими городами.*

(ИИ, 2003, strana 91)

В нашем исследованном материале появились два связочных глагола: *являться* и *бывать*. Употребление связочного глагола *являться* характерно для научного стиля и оно появилось в нашем материале приблизительно в одинаковом количестве как чистая связка *быть*. Связочный глагол *бывать* встретился в нашем материале только в малом количестве.

Примеры связочного глагола *являться* и связочного глагола *бывать*:

Поскольку большое число сопел, примыкая одно к другому, образуют общий сопловой блок, структура потока, возникающая в результате смешения и реакции в струях топлива и окислителя, является периодической вдоль оси и с осью симметрии, совпадающей с осевой линией сопла.

(ХЛ, 1980, strana 354)

Мы подробно рассмотрели энергию механической формы движения материи, или механическую энергию, которая в свою очередь бывает кинетической и потенциальной.

(М, 1975, strana 135)

Связочные глаголы подразделяются на группу полусвязочных глаголов с фазовой модификацией и связочных глаголов с модальной модификацией. Полусвязочных глаголов фазовой модификации больше, чем полусвязочных глаголов с модальной модификацией. Самым употребляемым является полусвязочный глагол фазовой модификации *стать* и его вариант несовершенного вида *становиться*. Только в одном случае встретился полусвязочный глагол фазовой модификации *оставаться*.

Примеры с полусвязочными глаголами *стать*, *становиться*, *оставаться*:

*Соответственно развитию мозга чешуя выпрямлась и заняла вертикальное положение, одновременно развились лобные бугры, вследствие чего лоб покатого **стал выпуклым**, придав черепу характерный вид.*

(АЧ, 1974, strana 102)

*Из классических линейарированных теорий устойчивости известно, что, как только ламинарный пограничный слой отрывается от стенки, он **становится неустойчивым** при любых числах Рейнольдса.*

(ХЛ, 1980, strana 377)

*Колорит **остаётся теплым**, художник виртуозно строит его на сочетании красного и золотого с жемчужнотелесным.*

(ИИ, 2003, strana 117)

Модальные модификации полусвязочных глаголов употреблялись в исследованном нами материале в небольшом количестве. Наиболее использованным в нашем материале был полусвязочный глагол модальной модификации *оказаться*. Вторым и последним способом выражения связки в русском научном стиле был полусвязочный глагол модальной модификации *оказываться*.

Примеры с полусвязочными глаголами модальной модификации *оказаться* и *оказываться*:

Относительно успешные результаты этого исследования должны способствовать продолжению экспериментальных работ с такими разрядными устройствами, а также с многоострийными

разрядами, которые применительно к импульсным лазерам оказались весьма полезными.

(ХЛ, 1980, strana 307)

*Однако такое установленное еще во времена Галена деление только по одному признаку **оказывается односторонним** и служит примером формализма старой описательной анатомии, вследствие чего совершенно разнородные по своему строению, функции и происхождению кости попадают в одну группу.*

(АЧ, 1974, strana 54)

Расчленение по этому критерию на отобранных предложениях-примерах показало нам, какой способ выражения связки в русском научном стиле преобладает, и какой употребляется в малом количестве. При разделении материала по способу выражения связки мы обращали наше внимание также на то, употребляется ли при определенной связке полная или краткая форма имени прилагательного. Из нашего исследования отобранного материала вытекает, что самым частым способом выражения связки в русском научном стиле является *нулевая связка*, составляя приблизительно 55% из всех предложений-примеров, при которой в присвязочной части употребляется краткая форма имени прилагательного или причастия. В меньшем количестве, около 14%, употребляется связочный глагол *являться* и связочный глагол *бывать*, характерные для исследованного нами русского научного стиля, вместе со сложной формой прилагательного в форме творительного падежа. Одинаковое процентное выражение (14%) имеет и чистая связка *быть*. Полу связочные глаголы с фазовой модификацией *стать*, *становиться*, *оставаться* не превышают 10%, и полу связочных

глаголов с модальной модификацией *оказаться*, *оказываться*, *казаться* приблизительно 7%.

Что касается употребления кратких и полных форм прилагательных, можно подвести следующие итоги: в связи с тем, что самым частым способом выражения связки в русском научном стиле является нулевая связка, которая очень часто сочетается с краткими формами прилагательного, кратких форм в исследованном нами материале, сравнивая их по количеству с полными формами, больше. И наоборот, у остальных способов выражения связки в русском научном стиле преобладает употребление полной формы прилагательного. Это обусловлено также тем, что преобладающее большинство связочных и полусвязочных глаголов требует полной формы прилагательного. Известен и тот факт, что современные носители русского языка предпочитают полные прилагательные, стоящие в форме творительного падежа, кратким формам прилагательного.

Чистая связка *быть* употребляется как с полными, так и с краткими формами прилагательного. Употреблением полных форм в именительном или творительном падежах в связи с чистой связкой *быть* мы подробнее занимались во второй главе практической части нашей дипломной работы. Целью второй главы практической части и, таким образом, всей дипломной работы является попытка определить правила употребления именительного и творительного падежей в присвязочной части в именном сказуемом вместе с чистой связкой *быть* в современном русском языке. Не имея достаточных знаний в этой области, мы попросили носителей русского языка о консультации, с целью объяснить нам особенности употребления именительного и творительного падежей в данных конструкциях.

Из нашего исследования данной проблематики, беря во внимание и взгляды русскоговорящих на данную проблему, мы

получили следующие результаты: во-первых, на употребление именительного или творительного падежей в присвязочной части именного сказуемого не имеет никакого влияния форма чистой связки *быть*, она может стоять либо в прошедшем, либо в будущем времени, и, во-вторых, что важно, носители русского языка в большинстве случаев предпочитают форму творительного падежа форме именительного падежа. В тех предложениях-примерах, где русскоговорящие имели возможность выбора одной из падежных форм, выбирали творительный, или краткую форму прилагательного. Это свидетельствует о современном развитии русского языка, в котором формы именительного падежа отступают на задний план, а формы творительного падежа являются очень прогрессивными.

В заключении нашей работы нужно сказать, что однозначных правил употребления именительного и творительного падежа в современном русском языке не существует, однако существует сильная тенденция к употреблению творительного падежа.

Результаты нашего исследования подытожены в заключении этой дипломной работы.

Anotace

Autor: Gábor Jan

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Helena Flídrová, CSc.

Katedra: Slavistiky

Fakulta: Filozofická

Počet stran: 79

Počet titulů použité literatury: 35

Klíčová slova: přídavné jméno, přívlastek, jmenný přísudek, doplněk, spona, nulová spona, sponová a polosponová slovesa, odborný styl, jmenný tvar přídavného jména, složený tvar přídavného jména, nominativ, instrumentál

Charakteristika diplomové práce: Diplomová práce se dělí na dvě základní části, na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část je soustředěna především na přídavné jméno ze syntaktického hlediska a sponu v ruském jmenném přísudku. První kapitola praktické části je zaměřena na způsoby vyjádření spony v ruském odborném stylu a s ním spojené užití jmenných a složených tvarů přídavného jména. Druhá kapitola se soustřeďuje na pravidla užití tvaru nominativu a instrumentálu složeného tvaru přídavného jména v přísponové části s přihlédnutím k názorům ruských rodilých mluvčích.

Bibliografie

- Balcar, M.: Ruská gramatika v kostce. Leda. Praha, 1999.
- Bauer, J., Mrázek, R., Žaža, S.: Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II. SPN. Praha, 1960. (PMR II)
- Flídrová, H.: Ahti Nikunlassi: „Imenitel’nyj ili tvoritel’nyj“. In: Jazykovědné aktuality, informativní zpravodaj českých jazykovědců, roč. XXXII – 1995, č. 3 a 4. s. 118-120.
- Flídrová, H.: Přednáškový kurz ruské syntaxe na katedře slavistiky filozofické fakulty Univerzity Palackého. Olomouc, 2004.
- Grepl, M., Karlík, P.: Skladba spisovné češtiny. Praha, 1986.
- Havránek, B., Jedlička, A.: Česká mluvnice. SPN. Praha, 1988.
- Havránek, B.: Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy I. SPN. Praha, 1961. (PMR I)
- Mrázek, R.: Užívání prostého instrumentálu v současné ruštině. In: Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české, Studie syntaktické II. Praha, 1961.
- Mrázek, R.: Синтаксис русского творительного. SPN. Praha, 1964.
- Pilátová, J.: Přednáškový kurz stylistiky na katedře slavistiky filozofické fakulty Univerzity Palackého. Olomouc, 2005.
- Vobořil, L.: Имя прилагательное. In: Texty pro kurz Jazyková cvičení gramatická na katedře slavistiky filozofické fakulty Univerzity Palackého. Olomouc, 2002.
- Zimek, R.: Problematika spony v ruštině v porovnání s češtinou. SPN. Praha, 1963.

- Zimek, R.: Функционально-структурное описание присвязочных элементов (в русском языке). In: *Slovník slavistických prací jazykovědných a literárněvědných (Acta Universitatis Palachianae Olomucensis Facultatis Philosophica; Philologica – 35)*. SPN. Praha, 1974. s. 109-122.
- Грамматика русского языка, Том II, Синтаксис. АН СССР. Москва, 1960.
- Исаченко, А. В.: Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким, Том I, Морфология. Издательство Словацкой Академии наук. Братислава, 1954.
- Исаченко, А. В.: Трансформационный анализ кратких и полных прилагательных. In: *Исследования по структурной типологии*. АН СССР. Москва, 1963.
- Кожина, М. Н.: Употребление полных и кратких прилагательных по стилям. In: *О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими*. Пермь, 1972.
- Копецкий, Л. В.: Морфология современного русского литературного языка. Praha, 1976.
- Краткая русская грамматика. Под ред. Н. Ю. Шведовой и В. В. Лопатина. Русский язык. Москва, 1989.
- Лариохина, Н. М.: Анализ некоторых структур простого предложения. In: *Вопросы синтаксиса научного стиля речи. Русский язык*. Москва, 1979.
- Лобанова, Н. А., Слесарева, И. П.: Синонимия полной и краткой форм прилагательных. In: *Учебник русского языка для иностранных студентов – филологов. Русский язык*. Москва, 1984.
- Русская грамматика, том I, Морфология. АН СССР. Москва, 1979.
- Русская грамматика, том I, Морфология. АН СССР. Наука. Москва, 1980.
- Русская грамматика, том II, Синтаксис. АН СССР. Москва, 1979.

Русская грамматика, том II, Синтаксис. АН СССР. Наука. Москва, 1980.

Флидрова, Г.: К именному сказуемому в русском научном стиле в сопоставлении с чешским. In: Русское слово в мировой культуре. Чешская ассоциация русистов. Чешская республика. Прага – Оломоуц, 2003. s. 108-112.

Literatura, která byla použita jako zdroj příkladů

Bauer, J., Mrázek, R., Žaža, S.: Příruční mluvnice ruštiny pro Čechy II.
Praha, 1960. (PMR)

Ильина, Т. В.: История искусства. Отечественное искусство. Москва,
2003. (ИИ)

Инструментальные методы анализа функциональных соединений.
Мир. Москва, 1974. (ИМА)

Ожегов, С. И., Шведова, Н. Ю.: Толковой словарь русского языка.
Российская академия наук. Москва, 2001. (ТС)

Привец, М. Г., Лысенков, Н. К., Бышкович, В. И.: Анатомия человека.
Ленинград, 1974. (АЧ)

Словарь русского языка, том I. АН СССР. Русский язык. Москва,
1981. (СР)

Стрелков, С. П.: Механика. Наука. Москва, 1975. (М)

Химические лазеры. Мир. Москва, 1980. (ХЛ)

